

III RIIGIKOGU

7. istungjärk. Protokoll nr. 197 (29).

1928.

III Riigikogu koosolek 21. detsembril 1928
kell 10.

Kokku on tulnud 93 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **A. Rei**, välisminister **J. Lattik**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, põllutöominister **K. Soonberg**, teedeminister **O. Köster**, töö-
hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**.

Päevakord:

1. Riigikaitse komisjoni esitis kaitseseisukorra (sõjaseisukorra) maksvuse tähtaja kinnitamise kohta.

2. Bensiini maksu seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Põllumajandusliku toetuslaenu fondi seadus — III lugemisel.

4. Peipsi veepinna reguleerimiseks krediidi määramise seadus — III lugemisel.

5. Trahteriärde liikide täiendamise ja omavalitsustele trahterimaksu tulude kindlustamise seadus — III lugemisel.

6. Kohtute seaduse § 246. muutmise seadus — III lugemisel.

7. 1928./1929. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 1 — III lugemisel.

8. Maaseaduse täiendamise ja muutmise seadus nr. 3 — III lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**, pärast abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**, pärast abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 10.30 min.

Juhataja **K. Einbund**: Avan Riigikogu koosoleku.

1. Riigikaitse komisjoni esitis kaitseseisukorra (sõjaseisukorra) maksvuse tähtaja kinnitamise kohta. Riigikaitse komisjoni aruandja **A. Andersonkopp**: Vabariigi Valitsus on otsustanud 19. detsembril käesoleval aastal pikendada samas ulatuses, mis seni maksvusel, vabariigi kaitseseisukorra olemasolu, ja on tähtajaks

võtnud 1. juuli 1929. Meie maksvate seaduste põhjal on Vabariigi Valitsus kohustatud sellest Riigikogule teatama, ja Riigikogul on ülesandeks see kinnitada või mitte kinnitada. Sellekohaselt on Vabariigi Valitsus ka esinenud ettepanekuga ta otsus kinnitada.

Riigikaitse komisjon, kus küsimus eile lähemalt kaalumisel oli, on tunnustanud põhimõttelikult soovitavaks kaitseseisukorra pikendamise ja toetanud Vabariigi Valitsuse otsust. Komisjon kiitis heaks Vabariigi Valitsuse poolt esitatud motiivid, ja esitab järgmise esitise Riigikogule ning palub Riigikogu otsustada:

„Kinnitada Vabariigi Valitsuse 19. detsembri 1928. a. otsus sõjaseisukorra kestuse asjus, mille järgi neis kohtis, kus kaitseseisukord (sõjaseisukord) praegu veel ära kaotatud ei ole, määratakse selle kestuse tähtajaks 1. juuli 1929. a. Vabariigi Valitsuse otsus 19. detsembrist 1928 avaldatakse ühes Riigikogu käesoleva otsusega.“

K. Ast (stp): Austatud härrad Riigikogu liikmed! Nagu teie teate, oli sõjaseisukorra edasikestuse või õigemini kaotamise küsimus tolaljal, kui praegune Riigivanem läbirääkimisi pidas rühmadega valitsuse töökava asjas, üheks tähtsamaks asjaks — küsimuseks, mille juures praegu koaleerunud rühmade seisukohad oma vahel lahku läksid. Sotsialistlik erakond ei leidnud mingisugust tarvet sõjaseaduse edasikestuseks praegu olema. Ei ole nende poolt, kes sõjaseaduse edasikestuse tarvilikuks peavad, toodud niisuguseid motiive selle kasuks, mis oleksid veenvad. On umbropsu öeldud ja öeldakse veel tänapäevgi, et sõjaseisukorrata olevat võimata valitsusel garanteerida riigis rahu, võimata korda alles hoida. See väide, mida ei ole püütud põhjendada, ei pea paika. Meie riigis ei ole viimaste aastate jooksul olnud ühtki niisugust sündmust, mis põhjust annaks ärevust tunda ja mis sunniks riigivõimu harastama korra alalhoidmise alal erakorralisi abinõusid. Ei ole ka asjalikke andmeid selleks käepärast, et tulevikus peaksime kartma niisuguseid sündmusi riigi elus, mis sõjaseaduse vajalikkuse tarvilikuks teeksid. Meie tahame uskuda, et riigi arenemine läheb rahu-likku rada, tahame uskuda, et igasugused põrutused, mis esialgsetel riigi rajamise aastatel veel võimalikud olid, nüüd enam maad ei leia. Üldine tunne on ju kõigil see, ma usun, ka

härredel parempoolsetel, kes praegu valitsusse ei kuulu, et meie riik küllaldaselt on stabiliseerunud, et meie riigi kodanikkude kõik kihid, ka äärmised pahempoolsed sinna hulka arvatud, omariiklust tunnustavad ja selle head käekäiku selles ei näe, et oma huvide kaitset niisugusel kujul lasta ilmsiks tulla, et see riiklikku rahu ähvardaks. Sellepärast võiksime meie rahuliku südamega kaotada sõjaseaduse.

Aga hoolimata sellest, et sotsialistid seda varemalt on seletanud ja ka valitsuse loomise päevil seletasid, hoolimata sellest, et nende töökspidamistele kellelgi ei olnud vastu panna kaaluvaid vastuväiteid, ei läinud ometi, nagu meie teame, kahjuks Riigivanema kandidaadil korda kokkulepet luua koaleeruvate rühmade vahel sõjaseaduse kaotamiseks. Kõige rohkem, mis korda läks sel alal teha, on sõnastatud deklaratsiooni järgmises lõikes: „Valitsus loeb soovitavaks sõjaseaduse ära kaotada neis kohtades, kus ta veel edasi kestab. Enne selle kavatsuse teostamist loeb aga valitsus tarvilikuks selgitada, kas ei vaja maksvad seadused mõnesuguseid täiendusi selleks, et riiklik julgeolek ilma sõjaseaduseta täiel määral kindlustatud oleks. Kui seesugused täiendused peaksid tarvilikkudeks osutuma, esitab valitsus Riigikogule vastava seaduseelnõu, mille vastuvõtmine võimaldaks sõjaseadust lõplikult kaotada.“ Ma tunnen väga hästi, loomulikult, meie rühma meeleolu, aga ma tunnen ka härra Riigivanemat, kui oma väga ammust ja head sõpra, ja ma võin öelda, et meil kerge ei olnud seda kokkuleppepunkti luua, nimelt sellepärast, et see meie parema töökspidamise ja südametunnistuse vastu käib. Aga meie saame ka väga hästi aru, et ei oleks sotsialistidest tark politika olnud, kui meie selles küsimuses oleksime valitsuse töökava kokkuseadmise juures lahku läinud teiste koaleeruvate rühmadega. Selle üle oleksid härrad parempoolsed väga rõõmistanud. Aga meie ülesanne ei ole neile head meelt valmistada, vaid teha seda, mis meie riiklikkudes ja töölisklassi huvides õigeks ja tarvilikuks peame. Õnneks on lugu nii, et sõjaseadust meil aastate kestel tegelikult tarvitatud ei ole. Ja kui seda sõjaseadust ei ole eelmistel aastatel tarvitatud, siis seda vähem on põhjust karta, et praeguse valitsuse ajal seda kasutama hakataks. See küsimus on muutunud mingisuguseks vägipulgavedamiseks, ja ma arvan, et kui selle mõtte osalt selles seisab, et üksikud erakonnad ja nende tegelased peavad oma seisukohtadest, mida nad Riigikogus ja ajakirjanduses mitmekordselt väljendanud, ilmtingimata kinni pidama, ei taha selles asjas järele anda, siis Jumal nendega, sündigu nende tahtmine; aga õigeks meie seda küll ei pea.

Kui mina eile riigikaitse komisjonis küisin, et seletatagu ometi, millised on need asjaolud, mis sunnivad sõjaseaduse kestust pikendada, siis võis härra kohtuminister nimetada ainult ühe asja, nimelt et talle siseministrina sünnitab teatud raskusi kodakondsuseta isikute korraldamine. Mina pean tunnistama, et see tõesti teatud argument on, iseäranis, kui selles küsimuses detailide vaatlemisele asuda. Aga ometi on see niisugune raskus, millest meie peaksime oskama üle saada ka siis, kui sõjaseadus kaotatakse. Mina avaldan praegugi lootust, et Vabariigi Valitsus kõige lähemal ajal ühes kohtu- ja siseministriga leiab selle mooduse, kuidasviisi võiks korraldada ka seda ainukest küsimust, mille jaoks sõjaseadus härra siseministri enese seletuse järgi tarvilikuks peetakse.

Ma nimetasin juba, et sõjaseadus iseenesest riigi kodanikkudele viimastel aastatel mingisuguste eriliste raskustega ennast tunda pole andnud, ja nimetasin ka seda, et praeguse valitsuse ajal seda vähem ennast tunda võiks anda. Meie tunneme härra sise- ja kohtuministri isikut, kui väga mõõdukat ja asjalikku, peale selle veel kui head juristi, ja meie tahame kindlasti loota, et härra sise- ja sõjaminister ei hakka sõjaseadust käsitama niisuguste kordasaatmiste jaoks, mis õigustatud ei oleks. Mina usun, et härra siseminister valitsuse kolleegiumiga ja härra Riigivanemaga neis küsimustes oskavad õige seisukoha tabada ja et meil, kuigi küll sõjaseaduse kestus pikendatakse, ometi põhjust ei ole valitsusele ega siseministrile mingisuguseid etteheiteid teha.

Peale selle loodame, et valitsus lähemal ajal need tarvilikud eeltööd teeb, mis deklaratsioonis lubatud, ja sõjaseaduse lõplikult kaotab.

J. Soots (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! On niisuguseid tõsiasju, mille tarvidusest otsekohe ei saada või ei taheta saada aru. Niisugune tõsiasi on ka see, et sõjaseadus mõnel ajal tarvilik on. Selle tõsiasja vastu on sotsialistid alati seisnud. Ma tuletan meelde nende arusaamist riigikaitsest ja sõjaseadusest enne 1. detsembrit. Siis arvasid sotsialistid, et sõjaseaduse võib kaotada igalpool, see on ülearune, aga 1. detsembri õhtul siin koos olles tõstsid kõik sotsialistid käed selle poolt, et sõjaseadus panna maksma ka seal, kus see enne 1. detsembrit ei maksnud. Nüüd oleme jõudnud niikaugele, et arukamad sotsialistid on hakanud aru saama, et ka praegusel ajal sõjaseadus peab edasi kestma teatavates kohtades. Ma ütlen nimelt „arukamad sotsialistid“, sest ma arvan, et iga rühm saadab Riigivanema kohale oma arukama mehe. Teiselt poolt arvan, et ükski Riigivanem ega ta

kandidaat ei luba oma südametunnistust vägistada, et ta ei lase endale peale suruda, mis tema arusaamise vastu on, vaid ta teeb oma sisemise arusaamise järgi. Sellepärast mõistan, et Riigivanem on jõudnud veendumusele, et praegusel silmapilgul ei ole see aeg kätte jõudnud, kus kõigis kohtades võib kaotada sõjaseaduse. Meie, põllumeeste rühm, tervitame seda, meie oleme alati olnud sellel arvamisel, ja seda kergem on meil hääletada selle poolt, et sõjaseadus mõnes kohas jääks maksmata.

Riigivanem A. Rei: Mina tänan lugupeetud eelkõnelejat selle suure lahkuse eest, millega tema tõttas minu soovisid minu südamest ära lugema, aga ma palun siiski sellest eemale hoida. Missugused arusaamised mul on, seda oskan ma ise küllalt väljendada.

Missugune valitsuse seisukoht sõjaseaduse küsimuses on, seda on tema täielikult ja täpselt väljendanud oma deklaratsioonis. Et valitsusel on kindel kavatsus sõjaseadust lähemal ajal neis kohtades ära kaotada, kus ta veel edasi kestab, seda näitab juba seegi asjaolu, et valitsuse esitis pikendades sõjaseadust mitte enam ühe aasta peale, nagu seda varemalt alati tehtud, vaid ainult poole aasta peale. Valitsus on kindlal arvamisel, et tal läheb korda enne selle lõpptähtaja kätte jõudmist kõik need eeltööd ära teha, mis valitsuse deklaratsioonis koaleerivate rühmade kokkuleppe alusel tarvilikuks peeti ära teha, enne kui sõjaseadust on võimalik ära kaotada. Ja niipea kui eeltööd tehtud, kaotab valitsus sõjaseaduse ära. Peab ju ometi mees pidama, et meil on koalitsiooni valitsus, kus ühelgi osalisel ei ole võimalik omi seisukohti igas küsimuses täiel määral läbi viia. Mina isiklikult olen küll äratundmisele jõudnud, et sõjaseadust võiks juba praegu rahuliku südamega kaotada, ja ma püüdsin sellele veendumusele viia ka teisi rühmi, kellega ma valitsuse moodustamise üle läbirääkimisi pidasin, kuid kahjuks ei suutnud mina neid sellele arusaamisele viia, et sõjaseadust võib ilma ühegi hädaohuta otsekohe praegu kaotada. Kuid mul läks siiski korda seda kokkuleppet saavutada, mis on väljendatud valitsuse deklaratsioonis. Ja sellega on ükskord ometi minu arusaamise järgi sõjaseaduse ära kaotamine viidud puhtpraktilisele pinnale, ja möödunud teisipäeval valitsuse deklaratsiooni läbirääkimistel siin oli mul juba au seletada, et kui oleks see tähtaeg ... (Segased vahelhüüded paremalt poolt.) Kuulge, mul on küllalt kõva hää, nii et ma jõuan teist üle kõnelda, sellepärast palun teid mitte ilmaaegu vahele segada.

Siis oli mul au seletada, et kui see tähtaeg, milleks on vaja nende eeltöödega lõpule jõuda,

ei oleks mitte 21. detsember olnud, vaid nädalat kolm hiljem, siis oleksime küll vist jõudnud läbi töötada need täiendused, mida oleks vaja enne sõjaseaduse kaotamist maksimates seadustes läbi viia, ja valitsus oleks saanud Riigikogus esineda vastavate ettepanekutega. Siis oleks ka sõjaseaduse tähtaja pikendamise küsimus ära langenud. Kahjuks on valitsus alles väga lühikest aega ametis, ja selle aja jooksul on temal olnud väga palju tegemist, nii et füüsiliselt kuidagi võimalik ei olnud neid eeltöid ära teha, millest rühmade kokkuleppe järgi sõjaseaduse kaotamine olenevaks tehtud. Deklaratsioonis antud lubadust sõjaseaduse kaotamise asjas tahab valitsus kindlasti täita, ja niipea, kui eeltöödega lõpule jõutakse, kaotab valitsus sõjaseaduse. (A. Tupits, põl: See on umbes nii nagu jõulupalga andmine riigiametnikkudele.)

M. Martna (stp): Kui sõjaseadust pikendada tahetakse ja selle vastu võimalik on sõna võtta, siis ei olda hiljaks jäänud. Ma tahaksin Riigikogu liikmetele ainult soovitada üht iseäralikku nähtust Eesti vabariigis tähelepanu alla võtta. Meie oleme ometi väike demokraatlik maa, ja nende maade valitsemise meetodid, kus sõjaseadus tarvitatud, on palju vanemad, kui meie riik. Mul on teada neist väga karmidest ja väga aplatest, võiks öelda, sõja seisukorra tarvitajatest politikutest, nagu näiteks vürst Bismarck oli. Mul oli juba varemalt kord võimalus meelde tuletada vürst Bismarck'i seisukohta, kes kord olevat öelnud, et püssitikkude abil, ma ei taha seda sõna öelda, mida Bismarck tarvitas, vaid ütleksin selle asemel, iga võhik võiks riiki valitseda. Kui eeldame, et Bismarck sotsiaalseadust kui eriväe võimu-seadust Saksamaal kaua maksta lasi, siis sõjaseisukorda ei lasknud ta ometi samal määral maksvusel olla, ja sellest seisukohast on ka teised väe võimu politikamehed asja peale vaadanud. Mina pean iseäranis imeks panema, et meie demokraatia, ka meie päris demokraatlikud parteid, kes end otsekohe demokraatia kaitsjateks peavad, arvavad, et meil ikka veel sõjaseaduseta võimalik ei ole riiki valitseda! Ma pean oma imestust iseäranis koondama või kontsentreerima sellele, et tööerakonna minister Kalbus ka sellel arvamisel on. Mul oleks igatahes küllalt põhjust oletada, et see erakond, kes end, võibolla täna vähem kui mõne aasta eest, igal sündsäl ja sündmatul juhul identifitseerida püüdis inglise tööerakonnaga, et see erakond, kes oma ajalehes vahetevahel teiste maade väga demokraatlikkude meeste, isegi sotsialistide kirju avaldab, ma oleksin oodanud, et see erakond ometi ka Eestis niikaugale oleks jõudnud ja aru saanud, et meie maad ka sõjaseaduseta

valitseda võib. (A. Schulbach, tõer: Härra Martna, Eesti ei ole seal Briti saartel.) Minu parteisõber Ast juhtis tähelepanu sellele, et meil tegelikult sõjaseadust tarvitatud ei ole, ja kui seda tegelikult ei ole tarvitatud, siis ei ole seda ometi ka ideeliselt vaja! (J. Teemant, põl: Mispärast ei kaota, võim on ju teie käes.) Härra Teemant, ma arvan, et Teie loogilist mõtlemist veel kaotanud ei ole, sest Teie kuulsite ometi, mis härra Riigivanem praegu ütles. Ta ütles, et tema koalitsiooni valitsust luues oma isikliku äratundmise järgi talitada ei võinud. Võibolla olen ka mina selles asjas teisel arvamisel, mida Teie täna siin puudutada tahtsite. Aga tõsiasi on see, et Riigivanem ütles, et tema oma sisemise parema äratundmise järgi ei võinud teisiti talitada, sest et ta koalitsiooni valitsuse luua tahtis. Kui loogiliselt asja juurde jääme, siis leiame... (J. Teemant, põl: Kust see parem arusaamine hakkab ja kus see lõpeb?) Härra Teemant, minu teades peab see teatud vanusepiiris algama, ja Teie olete sellest vanusepiirist juba üle.

Ma tahtsin, lugupeetud Riigikogu liikmed, tähelepanu juhtida sellele, et meil alles mõne aasta pärast võimalik on jälle niisuurat rahvastekogumist ja liikumist näha, kui tänavu suvel oli. Tänavu suvel oli üldine laulupidu. Terve Eesti rahvas liikus sel ajal. Tallinnas oli vist 2—3 korda niipalju rahvast, kui harilikul ajal. Tallinn kuulub ka, kui ma ei eksi, sõjaseaduse piirkonda. Ja kui segadusi karta oleks, siis küll kõige rohkem niisuguse rahvaliikumise ajal, nagu seda oli laulupidu. Aga me nägime, et isegi harilik politsei selles õnnelikus seisukorras oli, et võis teada anda, et isegi kõige harilikumaid kriminaalkuritegusid oli vähe. Paistis silma, et selle suure rahvakogumise ajal isegi, kui ma ei eksi, üks vaene inimene suure rahasumma tagasi andis, mille ta leidis. Väiksemaid kuritegusid oli vist umbes pooletosina ümber. Ja niisuguses olukorras tõendatakse, et sõjaseadusest läbi ei saa! Ma imestan, et niisugused targad härrad, nagu parempoolsetes ridades istujad, arvavad, et sõjaseadusest ei ole võimalik Eesti riigis korda alal hoida. Nad peaksid ka tagajärgedele mõtlema. (J. Teemant, põl: Rääkige oma Riigivanemaga, tehke temale selgeks!) Kõigepealt peab ikka Teie Riigivanematega rääkima, et seda selgeks teha, sest arvatavasti ei ole ju need ajad kaugel, kus keegi teie ridadest jälle seal üleval istub. (Vahelhüüe paremalt poolt: See on õigus.) Jah, see on õigus. (Vahelhüüe K. Ast'i, stp poolt.) Minu parteisõber, seltsimees Ast on ikka väga heas arvamisest meie kodanlikust ühiskonnast ja sellelt seisukohalt sellele vaadates eeldab ta,

et kodanlik ühiskond vaeva näeb sellepärast, et kõige ideaalsemad mehed riigi eesotsas seisaksid. See ei ole sugugi nii. (A. Schulbach, tõer: Ega see praeguse Riigivanema kohta käi.) Teil ei ole sugugi tarvis eeldada, et meie... (Vahelhüüe keskel.) ka oma parteisõbra, praeguse Riigivanema kohta sedasama ütleme. Teil on võibolla õigus, kui usute kuulsa itaallase õpetust, et aus aga rumal riigimees võib riigile kahjulikum olla kui tark ja petis. Teil on niisugune seisukoht, minul niisuguseid seisukohti ei ole. (K. Tupits, põl: Ega see sõjaseisukorra kohta ei käi.) Jah, see kuulub ka siia, lugupeetud härra Tupits. Võibolla Teie põhimõtete seisukohtadest välja minnes on vaja sõjaseisukorda edasi pikendada. Minu seisukohast vaadates ei ole Eestis sõjaseisukorda vaja. Eesti rahvas on seda aastate kestel näidanud, ja kui seda edasi venitatakse, siis sünnib see kodanikkude parteide poolt teatavate tagamõtetega.

K. Ast (stp): Nähtavasti mõned parempoolsed härrad arvavad, et nemad on suure tarkuseallika avanud ja väga mürgise märkuse teinud kui ütlevad, et mis teie neist asjadest Riigikogus räägite ja mujal, pöörake oma Riigivanema poole, miks ta ei teosta neid ilusaid asju, mida tarvilikus peate. Aga need härrad unustavad, et nad on kaua aega ise riigivalitsuse eesotsas seisnud. Miks teie ei ole täitnud oma paremaid tahtmisi? Meie mäletame, kuidas härra Teemant Riigivanema kohale asudes, tarvilikuks tunnustas põllutöökoja ellukutumise. Teie rühma poolt on isegi vastav seaduseelnõu välja töötatud ja Riigikogule esitatud. Aga mispärast ei ole sellele seaduseelnõule kolme aasta jooksul käiku antud, ja mispärast ei ole lugupeetud härra Teemant kolmekordsest Riigivanemaks olemisest hoolimata teostanud seda põllumeeste kogude lemmikettevõtet — põllutöökoda. (Vahelhüüe põllumeeste keskel.) Nii tuleb siis ikkagi välja, et minu sõbral Martna'l õigus oli, kui ta ütles, et härra Teemant ei oska loogiliselt mõelda. Siis kui teil tarvis oli põllutöökoda asutada, siis olid sotsialistid süüdi — nad ei lase! Aga kui meie tahame kaotada sõjaseaduse, siis ei ole jälle härra Teemandi sõbrad selles süüdi, et seda teha ei saa! (Hulgalised vahelhüüded paremalt poolt. — J. Teemant, põl: Teie pikendate.) Sisult sama lugu! Kindral Soots, kes siit sõna võttis ja kes on veendunud sõjaseaduse edasikestmise kaitsja, ja kes, kui uskuda ta sõnu, hädatarvilikuks peab, et Eesti riigi valitsemist sõjaseadusest teostada ei saa, ei toonud oma sõnes ühtki argumenti sõjaseaduse edasikestmise

kasuks. Ma jälgisin suure huviga ta kõnet, et ta ehk selgitab, mispärast sõjaseadus meil tarvilik on, kuid ta katsus ainult Riigivanema südamest midagi välja lugeda, milleks tal hoopiski õigust ei ole. (M. Martna, stp: Aga kui tal selleks andi on.) Ma kahtlen, kas ta selleks just andi on, sest kui tal anne oleks lugeda inimeste südametest, siis võibolla loeks ta ka nende südametest, kes istuvad ta paremal ja pahemal pool, ja võibolla et härra Soots, keda ma isiklikult tõesti ausaks meheks pean, ei istuks seal, kus ta praegu on. Aga mispärast pidas härra Soots tarvilikuks sõjaseaduse edasikestmise? Ta tuletas meelde 1. detsembrist. Aga sellejuures unustab härra Soots selle tähelepanuväärse asjaolu, et ega sõjaseadus ei pandud maksma pärast 1. detsembrist, vaid see maksab meil juba 1918. aastast. (J. Soots, põl: Enne oli maksev ainult piiriäärsete maade kohta, nagu nüüdki.) Mis aga pärast 1. detsembrist sündis, oli, et vastu võeti nõndanimetatud riigikorra kaitseseadus. Kui see seaduseelnõu Riigikogus arutamisel oli, motiveeriti selle vajadust seega, — ja motiveerija ei olnud keegi muu, kui härra Einbund, kes praegu esimehe kohal, kes siis oli aga siseministriks — et meie peame ometi kord normaalsetele alustele asuma, mitte erakorraliste abinõudega riiki valitsema. Ma olen tõesti imestanud, et kuna niisugune väga karm seadus vastu võetud, nagu on seda riigikorra kaitseseadus, kodanlikud rühmad ja äärmine parempool ei ole suutnud veenduda sõjaseaduse edasikestmise asjatuses. Kahjuks ei ole see sündinud.

Edasi, ühendus 1. detsembriga: ma saan aru, miks härra kindral Soots 1. detsembrist üldse meelde tuletas, temal oli nimelt tarvis teatud käeviibe teha sotsialistide poole, nagu oleksime meie 1. detsembri puhul ei tea kas pea kaotanud või nagu oleksime meie 1. detsembri esilekutsumises ka oma osa süüd kandnud. Härra kindral Laidoner oma vahelhüüdes andis ka seda mõista. Kuulge, kui meie hakkame süüdlasi otsima, siis võib see osutada samasuguseks viljakusetuks tööks, nagu on praegu ilmasõja süüdlaste otsimine. Aga kui meie poole käeviipeid tehakse, siis lubage öelda, et vast oleks teie osa 1. detsembri esilekutsumises üsna suurem, kui ise tunnistada julgete. Tuletame meelde, mille tõttu sai 1. detsember võimalikuks. Tolajal, kui meil 1. detsembri sündmused olid, oli dr. Friedrich Akel'i vähemusrühmade valitsus. Tolalele valitsusele, kuigi ka sotsialistid vastarinnas olid, tegid täitsa vastutamatut opositsiooni põllumeeste kogud, niisugust opositsiooni, kus unustatakse kõik riiklikud seisukohad. Need äärmised parempoolsed tekitasid tol-

korral riigis niisuguse tunde, et nagu ei oleks muud tarvis olnudki kui tuulepuhangut, et pühkida kogu demokraatlikku kremplit Eesti pinnalt. Kas ei käinud vähemusrühmade dr. Akel'i valitsuse tekkimise eel iseäralik aeg, mis oli korruptsiooni ajaks, mis põllumeeste kogudest terve rea inimesi välja löi, ja mille tõttu, nagu enesestmõistetavalt, põllumeeste kogud pidid jääma valitsusest välja? Kas ei olnud tolajal selgunud Eesti panga kullatagavara „auramine“? Kas ei olnud just tolleks ajaks meie majanduseelus kokkuvarisemised ja pankrotid hakanud tunda andma, pankrotid, mis väga tähtsad mehed põllumeeste kogude rühmast oma majandusliku tegutsemisega saavutanud olid. Kõik need asjaolud kokku löid Eesti vabariigis niisuguse meeleolu, et tekkis mingisugune kildkond, kes arvas heaks Eesti riigikorda kukutada, kes arvas, et sellega saab kergesti toime. Õnneks ei olnud see nii, hoolimata teie eneste sõprade ebariiklikust tegutsemisest. Eesti demokraatia jäi võitjaks ja jääb ka edaspidi.

Kui eile härra Teemant vahelhüüdena ütles, et Eesti riigi algus ja lõpp olevat põllumeeste kogud, siis oleks nüüd paras meelde tuletada, et Eesti riigi algupäevil ei olnud sugugi põllumeeste kogu, vaid oli väga põlatud ja söimatud „Maaliit“, kes sahkerdas Seckendorf'iga ja teiste sarnaste härradega. (Vahelhüüded paremalt poolt.— J. Teemant, põl: Ega Teie ise ei mõtle, mis, te räägite.) Ma ei salga üksikute inimeste teeneid teie ridades, aga kui kogu, kui kolleegium olite teie Eesti riigi loomispäevadel väga põlatud kogu Eesti kodanikkude poolt. Aga mis puutub sellesse, et teie ka Eesti riigi lõpus seisate, siis võite teie seda oma pimesi nägemisega küll arvata, aga siis mõtlete seda lõppu teises mõttes: teie mõtlete oma majandusliku ahnitsemisega kord niikaugele jõuda, et teie Eesti riikluse ära sööte. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Aga teie ei saa seda teha, selleks leitakse takistavad tegurid.

M. Kurtschinsky (vn): Господа народные представители! Если военное положение можно в том или ином случае поддерживать, то только тогда, когда оно является известного рода исключением из обычного порядка. Оно может быть применимо только в острые, исключительные периоды жизни государства. Тогда оно имеет смысл и только тогда под ним имеется достаточная, оправдывающая его введение почва.

Когда же военное положение длительно, когда оно становится своего рода нормальным порядком, превращается в

перманентное, тогда оно в значительной степени теряет свой *raison d'être*.

Общей целью повсюду является создание правового государства в истинном смысле этого слова; всякие отклонения от этой цели являются нежелательными. И мы знаем, что, когда государство живет нормальной жизнью, тогда наличие обычного правового порядка дает достаточное количество средств, достаточное количество мер судебного и административного характера для того, чтобы пресекать всякого рода злоупотребления и преступления против государственного строя.

Но, конечно, иногда в государстве могут иметь место такие потрясения, которые делают необходимым применение военного положения, как своего рода крайней меры. Некоторые ссылаются у нас для его обоснования на 1-ое декабря. Но я считаю, что это скорее доказывает противное. 1-ое декабря кончилось для государства благополучно не потому, что в это время было военное положение, а потому, что среди населения не нашлось таких элементов, которые с радостью уцепились бы за возможность произвести государственный переворот.

Лучшую гарантию поддержания нормального порядка в стране нужно искать не в военном положении, а в том, если население довольно и чувствует под собой нормальную почву, обеспечивающую ему возможность спокойного развития. Потому, я повторяю, что военное положение возможно и целесообразно только в виде чрезвычайного мероприятия в исключительных условиях, если же оно обращается в нечто нормальное, то тогда оно теряет свой смысл и не может давать того эффекта, на который оно должно было быть рассчитано.

Можно, конечно, для его сохранения приводить и другие основания. Вот, между прочим, здесь в речи денутата Аста был указан один из мотивов, которые были выдвинуты министром юстиции в качестве обоснования необходимости сохранения военного положения. Этим мотивом является якобы необходимость бороться с правонарушениями, которые могут исходить от лиц с нансеновскими паспортами.

Но такой мотив, по моему мнению, никоим образом не может являться основанием для принятия и сохранения существования подобного рода чрезвычайных мер.

Ведь таких лиц в Эстонии имеется только очень небольшое количество. Кроме того, это — лица, которые и вообще находятся в крайне тяжелом положении, оторванные от своей родины, в значительной степени стесненные в своих правах, вырванные из привычных условий, прежнего существования, часто нуждающиеся в помощи. Неужели для воображаемой необходимости борьбы с ними нужно создавать какой-то особый внеправовой порядок. Неужели недостаточно обычного аппарата государственной власти для того, чтобы бороться с возможными правонарушениями нормальным путем, не прибегая к каким либо чрезвычайным мерам, тем более, что иногда борьба в этой области принимает не столько политический, сколько экономический характер, что особенно нежелательно.

Что касается вообще военного положения и его сохранения, то русская фракция из года в год при каждом новом правительстве совершенно определенно высказывала свое пожелание об его отмене или возможном смягчении. И это не потому, что русское население государства было бы заинтересовано в этом больше, чем другие по каким либо принципиальным соображениям или по самому существу дела, но потому, что русское население по своему географическому положению находится в несколько более неблагоприятных условиях, чем остальная масса, именно живет на окраинах страны, где это военное положение все время применяется, и потому создает для него целый ряд нежелательных осложнений и дополнительных тягостей.

Поэтому мы каждый раз, когда образовывалось правительство, высказывали свои пожелания насчет отмены военного положения.

Правительственная власть переходила от правой части Государственного Собрания к центральным группировкам и, наконец, теперь правительство возглавляется представителями левого крыла парламента, и тем не менее в этом пункте не было никакого изменения, и при любом правительстве положение в этом вопросе остается тем-же.

Вот поэтому, исходя из тех соображений, что русское население, живя на окраинах государства, страдает от военного положения больше, чем остальная масса населения страны, что чрезвычайные меры военного положения касаются

его в большей степени и в большей степени затрудняют его существование, что они носят иногда не только политический, но и экономический характер, мы являемся противниками военного положения и будем голосовать против его продления, как меры, принявшей уже нормальный характер, сохраняющейся из года в год и потому теряющей значительную часть своего обоснования.

J. Laidoner (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Üks austatud eelkõnelejatest tähendas siin praegu, et sõjaseisukord kaotab oma raison d'être, kui ta muutub permanentseks, et sõjaseisukord peaks olema ainult üksikutel silmapilkudel, kus seda äärmiselt tarvis. Pean tunnustama, et meil kahjuks on sõjaseisukord muutunud tarvilikuks. Juba mõni aasta tagasi, üle-läinudaastase eelarve juures oli mul au tähendada sellele, et meil on aeg mõelda selle üle, et meie oma sisemise administratiiv-politsei seaduse nõnda korraldame, et ei oleks tarvis sõjaseadust. Kahjuks ei ole meie aga sammugi edasi jõudnud. Kuigi sel alal on midagi tehtud, siis võrdlemisi vähe. Praegune koalitsioon lubab vastavad seadused välja töötada. Seda võib ainult tervitada, keegi ei saa olla selle vastu, kui niisugused seadused välja töötatakse ja sõjaseadus kaotatakse. Kahjuks seni seda tehtud ei ole. Omal ajal olid sisse antud vastavad projektid, kuid projektid jäid projektideks ja neist ei saanud seadust. Ma olen ka sellel arvamusel, et sõjaseadust ei ole tarvis alaliselt, see peaks olema ainult erakordseteks juhtumisteks. Aga meil ei ole veel teisi seadusi välja töötatud. Meil näidatakse teiste riikide seisukorrale, kuid ma pean ütleva, teistes riikides on peaaegu igalpool seisukord sootu teine kui meil, või võibolla ainult meie lähematel naabritel on samasugune halb seisukord kui meil. Kui meil mingisugune sisemine rahutus tekib, siis on see sootu teine, kui näiteks Taanimaal, Saksamaal j.n.e. Kui seal rahutused tekivad, siis ei ole seal hädaohtu riiklikul iseseisvusel. Kui näiteks Saksamaal kommunistid üles astuvad, siis Saksamaa ei mõtle, et ta ei jää enam iseseisvaks. Aga vaadake, mu härrad, meil on seisukord teistsugune. Meil oli 1. detsember niivõrt noateral, et mõni tund veel, ja meie riiklik iseseisvus oleks olnud kadunud. Selles asjas oleme meie palju halvemas seisukorras neist, kes suurest revolutsioonilisest Venemaast kaugemal seisavad. On raske oma sise-mist korda nii korraldada, et meil mingisugust hädaohtu ei oleks. Oleks väga soovitatav, kui meie saaksime valitsemise nii korraldada administratiiv-seaduste korras, et meie harilik-

kude seadustega võiksime oma riiki valitseda. Kahjuks pean ütleva, seniajani ei ole jõutud seda korraldada. Kui olid parempoolsed koalitsioonid, siis mina ütlen, meie rühm oli alati selle poolt, et meie ei saa sõjaseadust kuidagi enne kaotada, kui vastavad teised seadused ei ole maksma pandud. Nüüd on tekkinud pahempoolne koalitsioon, aga ka pahempoolne koalitsioon ei leia võimalikuks sõjaseadust praegusel silmapilgul kaotada, sest muidu oleks see kaotatud. (Vahelhüüe paremalt poolt: Lubasid kaotada!) Lubadus on üks, aga tegemine on teine. Mõned ütlevad, et võib kaotada, aga nagu näha, seda ei juleta teha. Millest on see tingitud? Kas keegi tahab selle oma lipukirjaks pidada, või on sellel vast sügavamad põhjused olemas. Üks lugupeetud eelkõneleja näitas põllumeeste peale, aga põllumehed ei ole praegu mängus. Mina ütlen, meie pooldame praegusel silmapilgul sõjaseadust. Selle võiks kaotada ka meiega, koalitsioonil on enamus, ja mis on põllumeestel sellega tegemist.

Nüüd edasi 1. detsembri sündmuste juurde tagasi minnes, mida nii tihti meelde tule-takse, lugupeetud rkl. härra Ast näitas otsekohe meile ja ütles, et „teie sõbrad seda tegid“. Vaadake, suursündmuste põhjusi otsida on ülepea väga raske. See oli meie riigielus üks suurematest sündmustest, suurematest sündmustest, mis meie oleme läbi elanud, ja mis oleks võinud muutuda katastroofiliseks. Seda mäletavad ju kõik need, kes sel ajal otsekohe riigielu korraldamise juhtimise juures tegevuses olid. Üht peab aga tunnustama, et iga valitsus peab niisuguseid võimalusi ette nägema, ja ma pean ütleva, et tolleaegne vähemusevalitsus seda ette ei näinud. Ma mäletan, mõni aeg enne 1. detsembrit ma küsisin tolleaegselt Riigivanemalt, et kas Teie ei karda, sest kõik räägivad, et justkui oleks midagi tulemas, ja mul endal oli ka niisugune mulje. Ei, midagi ei ole karta, öeldi mulle. See on hea, julgus on hea asi, kuid julgus peab millelegi põhjendatud olema. Peale selle pean ütleva, et mul oli mitu korda läbirääkimisi tolleaegse lugupeetud härra Riigivanemaga. Umbes aasta pärast 1. detsembrit küsisin temalt, kas Teil ei olnud siis siseministeeriumi kaudu, kes oleks pidanud asja kursis olema, midagi teada j.n.e. Ei, meie ei kartnud midagi. Vaadake, sedaviisi võib edasi talitada. Julgus on hea asi, aga kui see põhjendatud ei ole, siis võib see katastroofe tuua. Niisama on seisukord siin. Muidugi, meil on praegu palju rahulikumat seisukord, kui tol ajal. Ühest küljest on meie riigielu rahulikumaks muutunud, meie sisemine kord ja elu on rohkem korraldatud, ehk ma küll öelda ei saa, et meie majanduslik

seisukord kergem oleks kui tolaljal. Seda ma ei näe. Praegu on seisukord majanduslikult samasugune. Meil on aga üks tugev sisemine organisatsioon loodud, see on kaitseliit, mis meie oludes lõpmatu suure tähtsusega. (J. Vain, stp: Üksteisele juba mitu kuuli kõhtu lasknud.) Juhtub alati, et inimesed omale kuule lasevad kas pähe või kõhtu. See ei tähenda, et üksikud väärnähtused, mis elus ette tulevad, tõendavad, et mingisugune organisatsioon halb on. Sõjas juhtub seda ikka, aga päris eraisikute juures tuleb ka seda ette, et lasevad endale kuulid rindu ja pähe. Vaadake, mina ei arva, et riiki saab ainult politsei kaudu valitseda. Suurriikides, näiteks Inglismaal, peab sisemist korda alal politsei, seal on määratu hulk politseinikke. Meie ei jõua aga niipalju politseinikke riigi kulul ülal pidada, vaid meil on ülal pidada sõjavägi. Kaitseliit on aga vabatahtlik organisatsioon, kus ligi 25.000 inimest on organiseeritud, ja 150 inimest saab riigilt palka. On arvamisi esile kerkinud, et meil kaitseliitu tarvis ei ole, kuid mina seda ei arva. Minu arust on kaitseliit just sisemise korra alalhoidmiseks tarvilik. (J. Vain, stp: Kui riik hädaohus, siis ei maksa kaitseliidust rääkida.)

Nii siis kokkuvõttes mina tähendan, et meil ühest teisest küljest seisukord praegu parem on, kui oli omal ajal. Aga kui minu käest küsitakse, kas meie nüüd täiesti kindlalt võime tulevikule vaadata, siis ütlen ma, meie peame olema alati ettevaatlikud, peame äärmiselt ettevaatlikud olema igal alal ja just sisepoliitilisel alal. See on üks motiiv, mis nagu näha on sundinud seniste valitsuste parempoolset koalitsiooni alles jätma sõja seisukorda, ja nagu näha sünnib see ka praeguse valitsuse ajal nii. Aga ma kordan veel, et oleks väga soovitatav, kui meie saaksime oma sisemist elu korraldada, nii sisemist administratiiv kui ka politsei seadust korraldada nii, et meil sõjaseadust üldse tarvis ei oleks. Mina arvan, et riigivõim peaks saama oma võimu harilikus korras, erakorraliste seadusteta palju paremini tarvitada, sel juhul, kui seda tarvis on. Praegu ei saa ta seda aga sellepärast, et seda peaks sõjaseadus tegema. Siis aga ei oleks sõjaseadust tarvis, vaid tuleksid anda välja seadused, mis annavad riigivõimule, tähendab, Vabariigi Valitsusele võimu, erakorralisel juhul tarvitada täit võimu. See oli siinsamas üleval Toompeal, umbes kella 9 ajal 1. detsembril 1924, kui valitsus oli koos, kuid mitte täielikult, üks osa puudus, ja arutati, mis teha. Arvati, et tarvis asja korraldada kuidagiviisi nii, et anda ühele kindralkuberneri võim. Siseminister vastas, et

temal olevat praegu see võim, kuid sellega ei ole midagi peale hakata. Siis oli tõesti niisugune seisukord, et ei teatud, mis peale hakata, sest valitsusel ei olnud mingisugust alust hädaohklikus seisukorras tarvitada iseäralikku võimu. Rahaminister härra Strandman ütles: „Kui meil maja põleb, siis ei saa seda kustutades talitada täpsete võimupiiride järgi,“ ning otsustati ellu kutsuda ülemjuhataja instituut. Kuid seda ei saanud täide viia kohe sellepärast, et puudus valitsuse kvoorum. Öeldi, et üks minister tuleb silmapilk, kuid siis tuli teade, et see minister on tapetud. Siis kutsuti teine minister, kes kaugemal oli, sest mina ei võinud muidu neid kohustusi oma peale võtta. Umbes 10 minuti või veerand tunni pärast ilmus puuduv minister, kvoorum oli koos ning kirjutati aktile alla. Sellega oli mul seaduse järgi võimalus oma võimu tarvitada. Minu arvamise järgi on see üks suur puudus, et valitsusel küllalt võimalust ei ole oma võimu tarvitada erakorralistel juhtudel. See võim peaks tal olema. See asjaolu on seni olnud põhjuseks, et valitsused on siinamaani sõjaseisukorra alal hoidnud ja näha on, et seda ei ole võimalikuks leidnud ka pahempoolne valitsus kaotada. See on õige, mis mu eelkõneleja tähendas, et oleme sunnitud ja peame sõjaseadust pooldama seni, kui midagi muud asemele pandud ei ole.

Aruandja **A. Anderkopp** (lõpusõna): Minu kui aruandja ülesanne ei ole jääda peatumata üksikasjaliste poliitiliste motiivide ja poliitiliste seisukohtade juurde, mida eelkõnelejad, eriti aga lugupeetud härra Martna puudutas ja kus ta kahjuks täielikult eksiarmisel oli.

Mina arvan, et õige halvasti teeksimise, kui meie 1924. aasta sündmusi valgustame ja neid hindame selle järgi, mida kõneles dr. Akel. Dr. Akel ei ole praegu siin, ja sellepärast ei saa temaga kõneleda ja tema väiteid otsekohe kuulda. (J. Laidoner, põl: Härra dr. Akel tunnistas seda.) Ma võin teile ette tuua kõnelused, kus ta meile teist on rääkinud. Need kõnelused, mis üksteise vastu käivad, ei tohi olla sellepärast ka täna sarnased, mille järgi midagi otsustada võiks.

1924. aastal ei läinud nädalatki mööda, kus riigikaitse komisjon koos ei olnud, ja ei olnud tolaljal niisuguseid küsimusi, mis kõne alla ei oleks tulnud. (Vahele hüüa J. Vainu, stp poolt.) Need üksikasjaolud ei olnud sugugi õiged, mis lugupeetud eelkõneleja poolt ette toodud. Põhjused olid sootu teised — teadmatus ja julgeoleku kindlusetus väljaspoolt Eesti piire — see sundis asja nii otsustama.

Ma tahaksin veel peatuda nende motiivide juures, kus minu arvates käesolevas küsimuses lahkumineku rühmade vahel võimalikud, ja vastata, et lahkuminekutest ülesaamise tee olemas on.

Härra Martna arvas võimaliku olevat võrrelda meie aega nende aegadega, mis meie teistes maades aastate eest oleme näinud, nimelt Bismarck'i ajal. Kindral Laidoner on siin täiesti õieti prognoosi üles seadnud, et meie sisemine julgeolek seotud on välise julgeolekuga. Kes saaks aga öelda, et Saksamaal 25—30 aastat tagasi sisejulgeoleku küsimus seotud oleks olnud välise julgeoleku küsimusega? Ja ka praegu ei ole Saksa sisemise ja välise julgeoleku küsimused seotud. Meil on olukord sootu vastupidine. Ja meie peame selles teadlikud olema, et igapäev on meie sisemise julgeoleku küsimus seotud välispolitikaga, ja selle juures arvestama vahedega, mida Saksamaa tarvitada võib, ja mida meie tarvitada võime. Kuid vaatame veel edasi ja siis näeme, et välismaal eriline kaitsekord on loodud sisemise julgeoleku kindlustuseks.

Nii näiteks pärast ilmasõda olid Saksamaal maksma pandud erilised normid riigikorra kaitseks, mis presidendile ja valitsuse organitele suure võimu annavad, mida meil ei ole. Samuti ka Inglismaa oli sunnitud maksma panema 1921. aastal rasked määrused sisemise julgeoleku kaitseks, mida see vana riik kunagi ei ole oma tsiviilvõimu juures tundnud. Meil puuduvad teised normid peale kaitseisukorra seaduse, mis valitsusele abinõud annaks sisemist julgeolekut kindlustada.

Üks motiiv, mida kaitseisukorra vastu ette toodud, on see, et seda ei tarvitata. See motiiv pole aga õige. Seda tarvitatakse mitte alati, vaid harva. Kohtu- ja siseminister on toonud komisjonis ainult mõne näite, kus seda tarvitatud ja mil puhul seda tarvitada tuleb. Need mõned näited piiratud kujul on sellepärast ette toodud, et komisjonil oli kiire ja ei olnud võimalik kõiki motiive ette tuua. Ei saa sellepärast ka veel öelda, et kui kaitseisukorda ohtralt ei tarvitata, et siis tuleb see kaotada. Meil on kriminaalkodeks maksmas. Ja läheb terve rida aastaid mööda, enne kui jälle mõnda karistusenormi tarvitatakse. See asjaolu ei ole aga veel põhjuseks, et need karistusenormid tulevad kaotada. Peab olema abinõu ühiskonna kaitseks, ja kui seda tarvis on, siis seda ka tarvitada.

Ma arvan, et olen ette kandnud need motiivid komisjoni enamuse seisukohast, mida seal kaitseisukorra kasuks on ette toodud. Ja arvan ka, et Riigikogus need lahkumineku

ühed või teised tiiva vahel nii suured ei ole, et neist täna üle ei saaks.

Mispärast? Meil ei ole kellelgi nagu ka põlumeeste kogud täna oma ülesastumistega tunnustasid kaitseisukorra kaitsemisel, sõjaseisukord kui siht, vaid ainult abinõu. Sihiks on meile riigi sisemine julgeolek ja selleks tarvilikkude abinõude otsimine. Ja kui pooldatakse sisemist julgeolekut, siis tulevad, seks abinõud anda. Kuna meil praegu teist seadust ei ole, siis tuleb kaitseisukorra edasikestmises näha abinõu, ja siis ei tohiks sellepärast seni, kuni asemele pannakse teised abinõud, mis võimaldavad riikliku julgeoleku kaitset enesele võtta, midagi nende seniste abinõude vastu olla sedavõrt, et neid otsekohe kaotama peaks.

Kui sotsialistlik rühm on selle poolt, et riigivõimu tuleb kindlustada, siis on neil kindlasti ka tahtmine neid kindlustusi anda, sest selleks ongi valitsus vastavalt deklaratsioonide teatavad lubadused võtnud.

Nii siis luban endale arvata, kokku võttes ei saaks öelda muud kui ainult üht: missugused need motiivid kaitseisukorra vastu ka ei oleks, üks on selge, et sõjaseaduse püsivus ei ole ega tohiks olla sihiks, vaid abinõuks. Ja kui ta on abinõu, siis seisab vahe meie vahel ainult vormis, ja Riigikogul on käed lahti anda sellele tulevikus teine kuju. Meil on praegu ette pandud see ainuke abinõu valitsuse poolt esitatud vormis ja sellele tuleb vastus anda. Otsustada selle üle, kas seda seadust tuleb täiendada või sootu muuta, see on juba sootu iseküsimus.

Neil põhjustel ei ole praeguste motiivide juures Riigikogul mõtet hääletada sõjaseisukorra vastu.

J. Laidoner (põl) (fakt. märk.): Lugupeetud aruandja tõi ette, et ülemjuhataja määramine 1. detsembril oli ühenduses ka välise seisukorraga. Kuigi ma selle vastu ei vaidle, et see oli ka väline, ma ei tundnud siis väliseisukorda, kuid mulle jäi küll mulje läbirääkimistest, et see oli palju rohkem sisemine küsimus. Tolajal, kui määramised tehti, ei olnud mitmed asutused veel meie käes, vaid mässuliste käes.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on esitis vastu võetud.

2. Bensiini Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. — I lugemisel.** Sulg: Maanteede seaduse vastuvõtmisega on tekkinud tarvidus leida tuluallikaid. Selleks on teedeministeerium summasid otsinud, ja Vaba-

riigi Valitsus esitanud bensiini maksu seaduse, mis meile uus maksuseadus, kuna aga välismaal, Taanis ja Rootsis, edukalt tarvitatud ja riigile, eriti Rootsis, suuri tulusid annab. Valitsus on selle süsteemi kui otstarbekohase juurde peatuma jäänud. Välismaal on sellel alal siiski ka teisi maksustamise alaseid, kuid ma praegu ei tahaks nende juures peatuda. Rahaasjanduse komisjon, kus küsimus arutamisel oli, kaldus esialgu arvamisele, et sellega ühenduses tuleks uuesti revideerimisele võtta ka teisi vastavaid seadusi, nagu jõuvankrite seadus, samuti ka vastav maksude jaotamise seadus. Kuid aja puudusel ja osalt ka selle tõttu, et need seadused on täitsa iseseisvad üksused, arvas rahaasjanduse komisjon tarvilikuks bensiini maksu seaduse vastu võtta, kuna ka valitsus selle kiireks tunnustanud.

Pikemaid vaidlusi tekitas käesoleva seaduseelnõu arutamisel bensiinimaksu normi määramine 5 senti kilogrammilt. Komisjonis toodi põhjendatud arvamisi üksikute komisjoni liikmete poolt seks ette, et 5-sendilise normi võtmine oleks koormav eriti transpordile kui ka omnibuseliikumisele, mis iseenesest mõlemad hädatarvilikud. Rahaasjanduse komisjon ühines aga valitsuse ettepanekuga ja maksunormiks ühelt kilogrammilt võeti siiski 5 senti. Üldiselt on seaduseelnõu juures tehtud vähe muudatusi, ja rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku,

seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

A. Veiler (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolev seadus on laiaulatuslikum, kui seda pealkirja järgi otsustada võib. Aga et meil juba pühade-eelne niiöelda „seaduseandlik süldikeetmine“ käsil, siis on vaevalt arvata, et üldse selle seaduse juures pikemalt peatuda saab. Nagu aruandja ütles, on see ka Riigikogu rahaasjanduse komisjonis üheainsa veerandtunni jooksul läbi vuristatud, selajal kui Riigikogu koosolekut pidas. See näitab väga selgesti, mismoodi niisugustele tähtsatele seadustele vaadatakse. Kodanikkudelt loodetakse sisse võtta umbes 30—35 miljonit senti. Põhjenduseks tuuakse ette, et see maks ka mujal maades olevat. On huvitav jälgida, missugusel kujul see mujal maades on. Kõigepealt ei näe meie vanades kultuurriikides Saksamaal, Inglismaal, Tšehhoslovakkias bensiinimaksu üldse. Kõigepealt on see maks sisse seatud, neis maades, mis ilmasõja all raskesti kannatasid, eriti Prantsusmaal ja Belgias. Ja kui ma ei eksi läheb sissetulek bensiinimaksust Prantsusmaal ja Belgias nende maakondade ülesehitamiseks, mis suurtükitele all hävitati. Kuid vaatame edasi, missugune bensiinimaks neis riikides on. Selle

peale vaatamata, et Öhtu-Euroopa rahaväärtus teistsugune, näeme, et see maks seal märksa odavam, kui käesolevas eelnõus ette nähtud. Võtame Belgia ja Prantsusmaa. Seal maksab liiter 0,03, — bensiini erikaal on 0,72 — mis meie rahasse ümber arvatult 4 snt. kilogrammilt.

Teie teate, et bensiinimaksu kõrval meil võtma hakatakse ka jõuvankrite maksu. Bensiinimaksu võtmise ja bensiini- ja jõuvankrite maksude jaotamise seadused peaksid ühel ajal arutamisele tulema, siis saaksime neist seadustest ühise kompleksi. Nüüd aga tahetakse pooltunni jooksul läbi vuristada ja otsustada tähtis bensiini maksu seadus. Võtame vaatluse alla jõuvankrite maksu. Mina kergesõiduautode juures ei peatu, võidakse öelda, et see on uhkuseasi. Võtame 1½-tonnilise veoauto, mis tarvitusel peaaugalt põlduhariva rahva huvides. Meie näeme, et need autod langevad tulevikus kaks korda kõrgema maksu alla kui praegu. Senini tuli sarnaselt autolt maksta 120 kr., uute maksude põhjal ulatub see maks 230 kr. Kui raskematele veoautodele üle läheme, siis on pilt veel kurvem maksustamise mõttes. (A. Jürman, põl: Aga nende teede juures ei saa ühtki niisugust autot maale saata!) Selle juurde tulen ma ka. (Vahelhüüe põllumeeste ridadest: Tehke head teed!) Uue seaduse järgi võetakse maksu ka mitte üksi maanteedel liikuvatelt sõidukitelt, vaid ka õhuslendavatelt, kes teid ei tarvita, kuigi ministriumil õigus oleks viimaseid maksust vabastada. (Vahelhüüe põllumeeste ridadest: Kui auto läbi läheb, siis pole teed olemas enam.) Teie ei tohi unustada, et auto vähem teid rikub, kui kitsaste rehvidega vanker. (Segased vahelhüüded.) Härra Jürman, kui Teie seisukoht õige peaks olema, nimelt et autod maanteid rikuvad, siis oleks loogiline järeldus see, et Öhtu-Euroopas teed viletsamad peaksid olema, kui meil Eestis. Teie peaksite ju näinud olema teid Öhtu-Euroopas. Mina võin kinnitada, et alates Shveitsiga, kus bensiinimaksu ei ole, teed seal eeskujulikud. (J. Soots, põl: Kas autod siis Teie arvaates teed heaks teevad?) See on täiesti iseküsimus, ma ei ütle, et sõiduriist, kui ta liigub, teed heaks teeb, seda võib igatüki ise arvata. Meie peame välja minema sellelt seisukohalt, missugune sõiduriist rikub teid vähem ja missugune rohkem. Üks on selge, et õhukummidega autod rikuvad teid hoopis vähem, kui veoautod. Meie arvamised, härra Soots, võivad lahku minna, aga mujal ilmas on see selge. (J. Soots, põl: Teie räägite kiviteedest, meil on kruusateed, neist Teie ei tee asjagi!) Ärge tulge mulle selgetama, kogu ilmas leiate Teie kruusateid, aga

need on tõrvaga üle lastud ja kõvasti kinni rullitud; all on paiguti kaks jalga kiviklompe ja peal on kruus. Üks on selge: käesoleva seaduse vastuvõtmise tagajärg on kahtlemata see, et meil kitsendatakse mootorvankrite tarvitamist. See ei ole kaugeltki rahva üldhuvides. Õieti oleks pidanud see seadus komisjoni tagasi antama ja seal arutamisele tulema ühel ajal maksude jaotamise seadusega. Kui oletame, et käesolev seadus praegusel kujul ja ka maksude jaotamise seadus vastu võetakse, siis näeme, et üksikud omavalitsused, muu seas ka Tallinn, hakkavad jõuvankrite maksu palju vähem saama kui seni. Tallinn saaks vähem ligi 4 miljonit senti. (Teedeminister O. Köster: Teise seadusega!) Teie võite väga hästi öelda, härra minister, et see on teine seadus, aga Teie kisute käesoleva eelnõuga ühe lüli seadusteahelast välja, mis orgaaniliselt üksteisega ühendatud. Kui ettenähtud normid meil peale pannakse, siis on bensiinimaks Eestis kõrgem kui mujal ilmas. Saksamaal, Belgias ja Prantsusmaal on liiter 0,03 krooni, bensiini erikaalu 0,72 juures näete, et ümmarguselt võttes tuleb ühe kilogrammi peale 1¼ liitrit bensiini. Nii oleks keskmiseks maksuks liitrit 4 senti.

Läheme nüüd automaksu juurde. Teie teate, kuidas automaks mujal on? Soomes on 28 krooni, meil kõige kergemalt sõiduautolt 120 krooni. Ministeeriumi oma andmed näitavad, et veoautodelt on maks Tšehhoslovakkias 17, Soomes 28. Tšehhoslovakkias 1,5, Soomes 34 krooni, meil oleks aga uue arvestamise põhjal see maks 230 krooni; see on seitse korda rohkem kui Tšehhoslovakkias.

Veoauto ei ole minu seisukohalt luksuseasi. Mida rohkem neid liikuma pannakse, seda parem. Kui öeldakse, et hobune sööb tihti heinad, mis lüpsilehmale tarvis oleksid, kui aga on veoauto 10—25 hobusejõuline, kuipalju vastavalt sellele hobune heinu ära sööb? Mujal haritud ilmas veetakse piima autodega, ja ka meil peaks asi niisama kaugele jõudma.

Teedeminister O. Köster: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Veiler tähendas, et seadust, mis praegu pävakorras, ei olevat komisjonis küllaldaselt arutatud. Pean tähendama, et rahaasjanduse komisjoni pleenumis seda seadust küll lühidalt arutati, kuid alamkomisjonis oli seadus üksikasjalikult arutamisel, kus see igakülgelt läbi kaaluti. Nii ei vasta tõele, et Riigikogu komisjonides seda seadust küllaldaselt ei oleks kaalutud.

On kolm seadust: 1) jõuvankrite maksustamise seadus, 2) bensiini maksu seadus

ja 3) bensiini maksude jaotamise seadus. Tõsi, side nende vahel on, kuid see side ei ole niisugune, mis meid sunniks neid seadusi ainult korraga vastu võtma. Näiteks maksude jaotamise seadus. Kui maksud sisse tulevad, siis võib sissetuleku jaotada ükskõik mis ajal. Teiseks jõuvankrite seadus, see ei ole nii tähtis, võrreldes bensiini maksu seadusega, et meie selle seaduse otsekohe peaksime vastu võtma. Räägitakse, et jõuvankrite maksud on määratud juba omavalitsuste poolt. See asi annab lahendada. Küsimus on, kas meie saame jõuvankrite seaduse tänava aasta 1. aprilliks maksuma panna. Kiire on aga seadus, mis praegu pävakorras ja kui seda ei saa vastu võtta enne jõulu, siis hakkaks see heal juhul vast maksuma alles märtsis, sest jaanuari lõpul hakatakse seda arutama, veebruaris võetakse ehk vastu ja alles märtsis hakkaks see maksuma. Mis sellejuures sünnib? Kahe kuni kolme kuu maksud jääksid saamata, mis välja teeb umbes 6 miljonit senti, ja see raha läheb maanteede kapitalile maanteede korraldamisel kaduma. Tähendab, tuleval aastal saaksime teede jaoks 6 miljonit vähem. Ja mitte üksi seda, vaid on karta, et kui seda seadust järsku vastu ei võeta, siis korduvad samasugused nähtused, kui omal ajal paar aastat tagasi tubakaseaduste juures. Meie teame, et ajal, kui selle seaduse üle komisjonis kaua vaieldi, ärimeeste grupp aega kasutas ning muretsetes suured tagavarad, nii et raske oli pärast maksu kätte saada. Kui meie nüüd kiiresti seda seadust vastu ei võta — igalühele on teada Riigikogu meeleolu, et see seadus ikkagi vastu võetakse, — siis on arvata, et ärimehed seda kasutamata ei jäta, ja vaevalt suudame nende käest pärast maksu täiel määral kätte saada. See on ju õige, et tollil ja ladudes kaubalt maksu võetakse, kuid ka seal on oma läbi-pugemise auk sees. Nagu tähendasin, kui meie nüüd seda seadust vastu ei võta, siis on meil otsekohe 5—6.000.000 senti kahju karta.

Mis puutub härra Veiler'i väidetes, et autod ei löhu maanteid rohkem kui vankrid, siis ei oleks aeg sellest praeguse seaduse juures rääkida. Seda arutame siis, kui vastav seaduseelnõu pävakorral. Maal on aga näha, et kui on liivateed korda seatud ja sealt hea raskeveoauto üle läheb, siis vaadake, mis-sugused jäljed järele jäävad. Viimasel ajal on hakatud veoautodega palke vedama, ja kui suve läbi on veoautodega maanteed mööda palke veetud, siis ei jää sellest maanteest enam midagi järele. Nii et kui niisuguste jõuvankritega tahetakse teedel liikuda ja koormaid vedada, siis peavad need ka sel-

leks kaasa aitama, et teid korraldataks. Härra Veiler tõi ette näiteid jõuvankrite maksustamise üle teistes riikides, kuid võttis need riigid, kus see maks odavam kui meil, ta nimetas Prantsusmaad ja Belgiat. Aga võtame Rootsi, Taani ja Austria, kus see maks palju kallim. Võib tulla küsimuse alla, kas meil bensiini hind liiga kallis ei ole, sest ärimehed on ühinenud nõndanimetatud trustiks. Võiks arvata, et 5 senti näiteks liiga kallis hind on ja kas õigem ei oleks 4 senti. Kas see hind kallis või mitte, ma ei hakka selle juures peatuma. Kui vastu võetakse 4 senti, siis peab ka sellega leppima. Kuid soovitatavam oleks siiski 5 senti kilogrammilt.

Vaheaeg kl. 12 — kl. 12.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

M. Laarman (põl): Kui käesolev seadus rahaasjanduse komisjonis oli, pooldas põllumeeste rühm seda seadust, ja see on arusaadav: põllumeeste rühm pooldab ikka neid seadusi, mis meie maanteede parandamiseks kaasa tahavad aidata.

Kes meie maanteedele tähelepanu juhtinud peab tunnustama, et need viimaste aastate jooksul on autode sõitmiste mõjul muutunud võimatuks. Ei saa tõeks võtta, et vankrid tegevat maanteed halvaks ja õhukummiga autod ei lõhkuvat maanteid kuigi palju. Kui autod käiksid maanteel nii tasa nagu liigub vanker, siis oleks see vast tõsi. Autosõidu juures lähevad aga kõik kivikesed ja kruus maanteelt veel kaugemale, kui poisike neid visata suudab, ja meie maanteede profiil on selle järelduusel teistpidi kumeraks läinud. Õieti peaksid maanteed aga teistpidi kumerad olema. Kui meil autosid tahetakse edaspidi ikka samal määral sisse vedada, nagu viimastel aastatel, siis on selge, et meie maanteed peavad paremaks minema, muidu ei ole meil võimalust autodega liikuda. Meie rahvamajanduse paremad tundjad kahtlevad selles, kas autode suur sissevedu meile õnnistuseks on. Räägitakse, et Tallinnas olevat tuhande auto ümber, Pärnus juba üle saja. See on suur arv, ja kuipalju selle all seisab väärtusi! Aga kuipalju nad väärtusi tagasi toovad, see on teadmata. Aga et see rahvamajanduslikult kahjulik, see on õige. Kui riigikassa ei muretse omale teatud summasid, millega maanteid võib parandama hakata, seda kaugemale jääb lootus, et meie üldse paremaid maanteid võime saada. Väga õieti tähendas natukese aja eest üks koosolijaist, et vististi kõige parema meelega maksavad sõitjad bensiini-

maksu, sest nad teavad, mis peale see läheb — maanteede peale. Sest tõepoolest kõik teavad, et meie teed on halvad, öeldakse isegi halvemad olema kui taevateed. (Vahelhüüe.) Härra Vain teab, ta on viimasel ajal kiriku meheks hakanud ja teab seletada, missugune see taevatee on uuema aja tehnika nõuete järgi.

Meie rühm peab küll tunnustama, et see seadus edasilükkamist ei kannata. Kui teised seadused tulevad, võtame need ka vastu. Pean tähendama, et ka jõuvankrite seadus on väga tervitatav. Kui vaadata, kuidas jõuvankrid praegu liiguvad, ja et ei saa määrusi nende jaoks kohapeal tarvitusele võtta, siis peab imeks panema, et neid üldse lastakse liikuda. Pärnumaal Voltvetis oli läinud aastal veoauto teinud hoopis vastupidist, kui härra Veiler seletas. Suur veoauto, mis ühele metsaärile kuulus, oli seal mööda postimaanteed liikunud ja selle niivõrt ära lõhkunud, et see sõitmiseks täitsa kõlbmatuks muutus. Kui härra Veiler oleks Voltveti maanteed vaadanud, siis ei oleks ta seletama tulnud, et autod parandavad teed, kuna vankrid seda lõhuvad. Minu arusaamise järgi on autod praegusel korral suuremad maanteedelõhkujad ja lõhuvad maanteed täiesti, kui paremaid maanteid ei tehta. (K. Päts, põl: Ikka paralleelselt.)

A. Veiler (tõer): Ma saan aru, kui härra Laarman kuskil valimiseisel koosolekul seletanud oleks, et Veiler'i jutu järgi parandavat autod meie maanteid, kuid Riigikogus sarnast juttu küll ajada ei kõlba. Peale härra Laarman'i ei saa minu sõnadest seda keegi välja lugeda. Mina ei ole rõhutanud, et seadus vajalik ei ole, vaid olen öelnud, et see on vajalik. Olen öelnud, et maks, mis pannakse bensiinile, peaks olema ühtlane ja õiglane, mitte liiga kõrge. Alates teedeministri enesest ja lõpetades teedeministriumi kõrgemate ametnikkudega seletatakse, et 4 senti on õige maks bensiini kilogrammilt. 5 senti olevat arvestatud siis, kui bensiinipuud maksis 325 senti, praegu maksab aga 625 snt. Selles mõttes teen ma II lugemisel ettepaneku, 5 sendi asemel võtta 4 snt. kilogrammilt bensiinimaksu. Tähtis liikumisvahend on meil ka autobus. Kes ei tea, kui tähtsat osa etendab autobus võrreldes raudteega? Meie näeme ka mujal ilmas tendentsi, et raudteed ikka rohkem iganevad ja nende asemele astub autobus. Näiteks Londonis on trammid kaotatud ja nende aset täidavad omnibused. (J. Teemant, põl: Ega iga seadusega ei saa ajast ja piirist välja minna.) Kui Teie, härra

Teemant, arvate, et Teie oma 5-sendilise maksuga ajas ja piiris seisate, siis olge head. Kuid mina arvan, et mina 4 sendiga rohkem ajas ja piiris seisate. Kui teie tahate otsekohe maksu korraga kõrgele üles kruvida kalkultatsioonideta, siis tehke seda. (J. Teemant, põl: Ega selle 4 sendi pärast ei maksa niipalju rääkida.) Väga hea. Ma ei räägigi, ma olen rahul, kui teie ka 4-sendi poolt olete ja pikemalt enam ei kõnele.

A. Kerem (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühm on käesoleva seaduse poolt juba sellepärast, et siin maksuga tegemist, mis autoomanikkudele kõige enam vastuvõetav, sest siin on täiesti kindel, et see maks ainult teede parandamiseks tarvitatakse. Selle vastu ei saa olla ka ainult linnas liikuvate autode, omnibuste omanikud; maanteede paremasse seisukorda viimise pärast on ühevõrdselt huvitatud kõik rahvakihid. Sellepärast arvan, et siin põhjust ei ole kõneallosa maksu juures palju vastu vaielda. Kui võtta omnibusse, siis sellega, et omnibusi traktid bensiinimaksu arvel korda seatakse, ei tõuseks ometi sõidukulud ühenduse maksu ja selle tagajärjel kallineva bensiiniga, vaid kui vastavalt maksule paranevad teed, siis võib ette oletada, et ühenduse pidamine koguni odavamaks läheb. Mis puutub maksu suurusse, siis näeme, et maa-des, mis meie oludele sarnanevad, ei ole näha maksu alanevat tendentsi. Võtame näiteks Rootsi. Seal koguni tõsteti liitrimaks 6 öörikl 7 öörikl. (Vahelhüüe keskelt: Millal tõsteti?) Vist umbes pool aastat tagasi. (Vahelhüüded keskelt.) Ministeriumil on need andmed olemas, ja ministeriumi esindaja võib seda ka praegu kinnitada. (Vahelhüüe keskelt: Rootsi rahvas on jõukam!) Rootsimaal on rahvas jõukam, see on õige. Kui liitrikl kilole arvata, siis saate enam kui 7 ööri, sest liiter ei kaalu kilo vaid vähem. Nii et tegelikult meil maks on ligi kaks korda kergem kui seal. Niipalju kui ma sealsete ringkondadega kokku olen puutunud, kinnitavad nad üksmeelselt, et see maks ei ole laialistes hulkades vastuseismist leidnud. (A. Veiler, tõe: Aga palju Soomes võetakse? Ka meie naaberlinn!) Sellekohaseid tabeleid mul ei ole, neid võite saada ministeriumist, seal on need kõik olemas, ja teedeminister võib täpsalt ka neid andmeid ette kanda, kuipalju kuskil võetakse. Kuna siin on tegemist maksuga, mis otsekohe maanteede heaks läheb, siis on pikema jututa selge, et sarnased maksud on kõige rohkem maksjale vastuvõetavad.

Aruandja **E. Sulg** (lõpusõna): Kui härra Veiler tähendas, et oleks olnud otsarabekohasem, kui need seadused koos oleksid arutatud, siis peab ütlema, et see on küll õige, aga siiski on võimalik bensiini maksu seadust täitsa iseseisvalt enne laialiminekut vastu võtta, sest see ei sega üldist süsteemi. Peale selle maksude jaotamise seaduse vastuvõtmist on tähtis, et omavalitsused ei saaks vähem tulusid, kui nad praeguse korra juures jõuvankrite maksust saavad.

Kahtlemata on vist see osa tõi, mis härra Veiler tähendas, et vähemalt esialgu omnibuste liikumine kannatab. Rahaasjanduse komisjonis aga seda ei arvestatud. Härra teedeminister märkis, et meie võime jõuvankrite seaduse üheks aastaks edasi lükata. Ma arvan, see on võimata. Kui see ei hakka maksma 1. aprilliks, siis võib segadusi tekkida, ja võib sarnane seisukord välja kujuneda, et jõuvankrid üks aasta rängemalt maksustatakse, kui seda teedeministerium kavatsenud. Kuna omavalitsuste normid on tunduvalt kõrgemad kui jõuvankrite seaduses praegu ette nähtud, siis tekib sarnane olukord, et tõuseb jõuvankrite maks ja sellele juurde tuleb ka veel bensiinimaks. Seda ei tohi sündida lasta. Komisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

3. Põllumajandusliku toetuslaenu fondi seadus — III lugemisel.
(Tekst vaata pr. nr. 196 (28), veerg 1062—1066).

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Loosalu**: Põllumajandusliku toetuslaenu fondi seadus on redaktsiooni komisjoni liikmete poolt läbi vaadatud, nii et ma kannan seaduseelnõu ette ühes redaktsiooniliste parandustega.

Pealkiri ja §§ 1—4 võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

P. Baranin (vn): Господа депутаты! Вчера я внес предложение об исключении из § 5 закона нормы — минимума, определяющей размер убытка в 100 крон. Своим предложением я хотел установить простое равенство всех граждан пред законом.

К великому сожалению мое предложение было отвергнуто. Даже из фракции госп. социалистов, чаще других твердящих о равноправии, нашлось только

три человека, осмелившихся поддержать мое предложение.

Господа, такое отношение к вопросу, касающемуся установления социальной справедливости, более чем странно и заставляет меня думать, что вы совершенно не знаете социального положения наших окраин. Можно ли, господа, устанавливать минимум убытка в 100 крон, если у 50% окраинного населения общая сумма дохода с земли выражается менее 100 крон. Ведь ясно — эта ограничительная норма только и коснется окраинного населения. И если в III чтении будет принята редакция финансовой комиссии, то что скажут эти обойденные 50% окраинного населения? Как оценят они состав настоящего Государственного Собрания, в котором даже госп. социалисты не склонны поддерживать социальной справедливости? Характернее всего является тот факт, что в проекте закона, внесенного прежним правительством, такого ограничения не было и таковое установлено финансовой комиссией уже при новом правительстве. Это, господа, совершенно расходится с той программой, которую вы изволили возвестить нам в своей декларации.

Меня крайне удивило и поразило то обстоятельство, что докладчик по законопроекту, принадлежащий к фракции новопоселенцев, не решился даже возразить мне, а его фракция, представляющая мелких земледельцев, целиком голосовала против.

Я не могу объяснить, чем обусловлено такое безразличное отношение к вопросу о восстановлении социальной справедливости.

Может быть, господа, здесь кроется простое недоразумение, в таком случае ошибку еще не поздно исправить. Я повторяю свое предложение, сделанное при II чтении, которое заключается в следующем:

§ 5. neljandas reas sõnad: „kusjuures kahju kogusumma vähemalt 100 krooni“ välja jätta.

Ja kui see ettepanek läbi ei lähe, siis ma panen ette, § 5. neljandas reas sõnade „100 krooni“ asemele võtta „50 krooni“.

Я прошу Вас, господа, во имя справедливости это предложение поддержать.

(Koosolekut hakkab juhutama esimees K. Einbund.)

V. Grigorjev (vn): Господа народные депутаты! При разрешении настоящего вопроса нужно непременно принять во внимание и статистические данные о малоземельных крестьянах на наших окраинах, а особенно в Печерском крае. В этих статистических данных говорится, что в Печерском уезде 56% отдельных хозяйств, имеющих не свыше 5-ти гектаров земли. Следовательно, половина уезда состоит из малоземельных. Понятно, на одном, двух или трех гектарах много дохода не получишь, даже при обыкновенном урожае. И вот естественно, что если вы вводите норму в этот закон, то этим самым и будут обойдены, останутся за воротами исключительно обездоленные, как раз самые бедные, малоземельные крестьяне и рыбаки. Вот потому русская фракция и вносит предложение, чтобы этой нормы в законе не было.

Как же вы хотите обезпечить этих бедняков, ведь волей-неволей они попадут эксплуататорам в руки, которые берут ужасные проценты.

У меня имеются данные в руках от члена Печерской уездной управы, и там говорится, что всех пострадавших от неурожая в нынешний год оказалось около 7.000 хозяйств, а комиссия при министерстве земледелия нашла нужным удовлетворить только 1.700 хозяйств. Спрашивается, каким же путем будет оказана помощь этой малоземельной бедноте, если будут оставлены эти нормы в законе? Теперь пришло время, когда не нужно больше красивых слов говорить, а нужно перейти к делу, нужно уменьшить эту норму на половину. Если же этого не сделают, тогда можно будет спокойно сказать, что многие говорят на словах о бедных, а на деле творят обратное. Я повторяю, что настало время, когда не нужно красивых слов, а нужно переходить к делу. Если вы оставите эту норму в законе, то этим вы обижаете бедноту, и, видимо, такова уже участь малоземельного населения наших окраин, что на словах много, а на деле ничего.

E. Joonas (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Baranin siit kõnetoolilt tähendas, nagu ei oleks sotsialistid pooldanud seda parandus-ettepanekut, mille tema tegi, see on, vähendada ikaldusekahju normi 100 kroonilt 50 kroonile. Ma pean ütlema, et rkl. Baranin'i väide ei vasta tõele, sest selle paranduse tegin mina rahaasjanduse komisjonis. Seda võib härra Baranin'ile tema rühma-

naaber tõendada. Seda esiteks. Teiseks ei olnud see norm üldse esitatud ei vana ega uue valitsuse poolt, vaid rahaasjanduse komisjoni alamkomisjon, selle seaduseelnõu arutamisel kaaludes küsimust, kuidas ära hoida väga väikeste toetusesummade jaotamist, pidas tarvilikuks teatava piiri tõmmata.

Mis puutub sellele, nagu oleksid minu rühma liikmed eelmise hääletamise puhul hääletanud rkl. Baranin'i ettepaneku vastu, siis võis seal olla tegemist eksitusega. Rkl. Baranin ei teatanud meile varem, missuguse parandusega ta esineb.

P. Baranin (vn): Господин Ионас изволил утверждать, что мое заявление о том, что социалистическая фракция не поддержала моего предложения, не соответствует действительности. (E. Joonas, stp: Это мое предложение, а не Ваше.) Я прошу Вас взять стенограмму вчерашнего Государственного Собрания, и там Вы увидите, что предложение это вносил я, и что ее поддержали только 7 голосов. Из этих семи голосов 3 голоса принадлежали социалистам, из которых один был депутат Хомин из села Сенно. Депутат Кернер голосовал против моего предложения.

Как депутат Ионас держал себя в финансовой комиссии — я не знаю, я только констатировал факт, что на вчерашнем заседании мое предложение социалисты не поддержали. Если теперь социалисты заявляют, что они это предложение поддерживают, то я с своей стороны такое заявление могу только приветствовать. (E. Joonas, stp: Надо с толком делать.)

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Baranin'i esimene ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. Baranin'i teise ettepaneku poolt on 37 häält, vastu 25 häält, seega on ettepanek vastu võetud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 5 ühes parandusega vastu võetud.

§§ 6—16 võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud redaktsiooni komisjoni andmata.

4. Peipsi vee- Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. pinna reguleerimiseks kre- Voiman.

diidi määramise seadus — III lugemisel. (Tekst III Rk. 7. istungi. pr. lisades, vaata sisukord.)

5. Trahteriäride liikide täiendamise ja omavalitsustele trahterimaksutulude kindlustamise seadus — III lugemisel. (Tekst vaata pr. nr. 196 (28), veerg 1066—1071.

enamusega muutmata vastu.

(§ 25.)

Juhataja K. Einbund: Rkl. Laarman'ilt on ettepanek, vastu võtta § 25. punkt 3 Vabariigi Valitsuse poolt esitatud redaktsioonis.

Rahaasjanduse komisjoni kaasaruandja **A. Veiler:** Eelnõu on rahaasjanduse komisjonis ja vastavas alamkomisjonis kaalumisel olnud. Rahaasjanduse komisjon leidis, et rkl. Laarman'i ettepanekut pooldada ei saa, ja ka praegune valitsus asub samal seisukohal. Ettepaneku mõte seisab selles, et omavalitsustel ei ole õigust õlle- või marjaveini kohaltarvitamise õigusega müügikohtade müügiaga kitsendada ega maksa panna ruumide kohta erinõudmisi, mida ei nõuta kõigi alkoholsete jookide kohaltarvitamise õigusega ettevõtetelt.

Rahaasjanduse kui ka omavalitsuse komisjonid on arvamisel, et see õigus peab jääma omavalitsustele. Niihästi linnade liidu kui ka maakondade liidu märgukiri rõhutab, et see linna- kui ka alevivalitsustele väga oluline küsimus on. Kõiki neid ettepanekuid arvesse võttes otsustas komisjon härra Laarman'i ettepanekut mitte pooldada, missugusel seisukohal asub ka praegune valitsus.

J. Soots (põl): Härrad rahvasaadikud! Ma juhin Teie tähelepanu sellele, missugune olukord tekib siis, kui härra Laarman'i poolt tehtud parandus tagasi lükatakse. Selle seaduse järgi on kaks sorti alkoholi müügi-kohti. (O. Kask, tõer: See on viga.)

Seaduseelnõu ühes redaktsiooniliste parandustega võetakse nähtava enamusega vastu III lugemisel ja lõpuhääletamisel redaktsiooni komisjoni andmata.

Omavalitsuse komisjoni aruandja **E. Rosenberg:** Redaktsiooni komisjoni liikmed on seaduseelnõu II ja III lugemise vahel läbi vaadanud ja teinud mõned redaktsioonilised parandused. Kannan seaduse ette ühes tehtud parandustega.

Pealkiri, I osa sissejuhatus ühes § 5-ga ja § 7 võetakse nähtava

Ühed kohad on niisugused, kus müüakse sooje sööke ja müüakse ka põletatud viina. Nende müügikohtade kohta on maksev seadus, et omavalitsus ei saa seal piirata müügi-aega. Igatahes neil on luba kaubelda vähemalt kella 12-ni.

Teised müügikohad on õlle- ja kodumaa-veini poed, ja kuume sööke seal ei tohi müüa. (Vahelhüüe keskelt: Tohib küll!) Ei või. Nende poodide müügi-aega võivad omavalitsused kitsendada. Tegelikult ka teame, et ühes linnas on maksev niisugune kord, et kõrtsid on lahti kuni kella 12 ni. Aga õllepoed pannakse kinni kell 6 õhtul. Nüüd mis tuleb välja? Inimesed, kes õieti lepiksid õllega, kes lepiksid kodumaa veiniga, on sunnitud minema kõrtsi, sest selajal, õhtul, kui aega on, ei ole muud lahti, kui kõrtsid. Ja omavalitsus, sundides õllepoode ja veinipoode varem kinni panema, sunnib inimesi kõrtsi minema. Niisugust sundust ei peaks inimestele peale panema. Inimesel peaks vabadus jääma, kui ta ei taha kõrtsi minna, siis mingi õllepoodi, sest see pahe on siiski väiksem kui kõrts. Selleks on sihitud härra Laarman'i ettepanek, et omavalitsused ei tohiks õllepoode varem kinni panna kui kõrtse, ja et inimestel, kes ei taha kõrtsi minna, oleks võimalus õllepoodi minna.

Kaasaruanaja **A. Veiler**: Ka see, mis rkl. Soots ette tõi, oli rahaasjanduse komisjonis kaalumisel. Härra Soots unustab selle punkti esimese osa, ja siin ongi see koer maetud. Esimene osa lubab omavalitsustel maksu määrata neile kauplustele ainult kümnekordse patendimaksu suuruses, see on 400 krooni. Olge järjekindel. Kustutage esimene osa maha, siis oleksime härra Laarman'i ettepaneku poolt, siis oleks omavalitsustel õigus oma äranägemise järgi õllekauplustele makse määrata. Ühelt poolt ütlete, et linnade omavalitsustel ei ole õigust maksumääre määrata, samal juhul tahate aga, et kõik õigused, mis lahtioleku ajasse j.n.e. puutuvad, automaatselt õllepoodide kohta maksivad peaksid olema. Kustutage esimene osa. (J. Soots, põl: „Küba“-baar kardab võistlejaid, öelge avalikult välja.) Ma ei ole huvitatud sellest. Aga võibolla, et Teil kümme õllepoodi on ja võibolla sellepärast õllepoodidest huvitatud olete. Räägitakse, et vanapoistel olla kalduvus õllepoodides käia. (Hulgalised vahelhüüded.)

Juhataja **K. Einbund**: Ma leian, et Teie sõnad on täiesti ebasüüdsad ja teen Teile märkuse.

Kaasaruanaja **A. Veiler**: Aga mis ütles härra Soots? Ma allun juhatajale, kuid märkus sai mulle sellepärast, et kaks meest korraga kõnelesid. — Asi on selge, et kui üks õigus ära võetakse, siis peab sellele midagi asemele antama. Kui omavalitsustelt võetakse kitsendamise õigus, siis antagu neile õigus makse peale panna. Rahaasjanduse komisjon ega ka vastav alamkomisjon ei ole seda seisukohta pooldanud.

O. Kask (töer): Ma leian, et härra Laarman'i ettepanek on täiesti vastuvõtmatu. Maakondade ja linnade liidu esindajad käisid Vabariigi Valitsuse juures, ja mul oli au delegatsiooni liige olla ning pean ütleva, et ka praegune Vabariigi Valitsus siin väga õige seisukoha on võtnud selles mõttes, et ta tunnistab, et siin juba viga on tehtud Piirituse- ja alkoholsete jookide müügi seaduse läbi. Sellega paisati senine süsteem segi. Seda tuleb parandada. Kui nimetatud seadus Riigikogus arutamisel oli, tegin ettepaneku, et kõik õllepoed omavalitsuse nõusolekul avatakse, kuid mõnehäälise enamusega kukutati see ettepanek läbi. Seega löödi segi senine süsteem. Käesolev seaduseelnõu tahab osalt tehtud viga parandada, ja selge on, et seda tuleb pooldada nii, kuidas komisjonis vastu võetud ja aruanaja siit kaitsenud. Aga siin nüüd õllepoodidele ja veinikauplustele erandeid tegema hakata ei ole õige.

Siin toodi rkl. härra Soots'i poolt ette: kujutage ette, see tekitab sarnase asjaolu, et inimesed, kes tahtsid õllepoodi minna, nüüd peavad restorani minema. See on liiga naiiv jutt nende kohta, kes restoranides ja alkoholi-asutustes käivad. Keegi ei sunni seal viina peale, nad võivad vabalt õlut tarvitada. Paljud inimesed, kes käivad restoranides, ei tarvita üldse alkoholi. Ja nüüd tuleb nii välja, et kui õllepoed pannakse kell 9 või varem kinni, siis inimesed on sunnitud viina tarvitama. See on naiivne jutt. Praegu uue seaduse tõttu on läinud alkoholiuputus üle maa. (J. Teemant, põl: Siis pange trahterid kinni.) Vaadake, mis omavalitsused räägivad: enne olid üksikud trahteriasutused, nüüd aga on igal vürtsipoel, igal väiksel kauplusel õlleõigus, nii on üle maa alkoholi-võrk tekkinud. See on tagajärg, kui taheti viinajoomist kitsendada ja õllejoomist edendada. (K. Päts, põl: Kui teie kell 6 kinni panete, ega siis see võrk ei kao.) Omavalitsused on osa sissetulekuid selle läbi kaotanud. Ja kui nüüd omavalitsused näevad, et ühed maksavad makse, teised asutused mitte, siis loomulikult katsutakse viimaseid kitsendada, sest see ei ole rahvale kasuks,

kui kõrtse palju on. Siin olid väga asjalikud motiivid. (K. Päts, põl: Need motiivid olid elust võetud, härra Kask.) Tagajärg on aga see, et meie oleme sellega saanud õllekaupluste uputuse üle maa, aga sissetulekuid omavalitsused ei saa tarvilikul määral.

Esitatud eelnõu parandab olukorda, ja seda tuleb pooldada.

Aruandja **E. Rosenberg** (lõpusõna): Rkl. Laarman'i ettepanekus puudutatud küsimus oli arutamisel omavalitsuse komisjonis, ja omavalitsuse komisjon ei saanud seda seisukohta pooldada. Esiteks sellepärast, et see rikuks süsteemi ja järjekindlust. Sest kui seadus piirab omavalitsustele õllepoode maksumist ja ei luba neilt võtta trahterimaksu üle kümnekordse patendimaksu, siis peaks omavalitsustel õigus olema siin maksma panna määrusi kauplemise aja ja ruumide kohta. Teisest küljest, kui omavalitsustel ei olnud õigust õllekauplusi maksustada, siis on mõni omavalitsus tõesti liialdanud ja müügiaega nendes liiga piiranud.

On kindel, kui selle seadusega lubatakse võtta maksu 10-nekordse patendimaksu suurus, siis on juba omavalitsuste eneste huvides, et müügiaega mitte liiga piirata, muidu kaoksid õllepoed niisamuti nagu maal restoranid.

Asudes sellele omavalitsuse komisjoni seisukohale, ei saa ma ühineda rkl. härra Laarman'i ettepanekuga, vaid toetan § 25. vastuvõtmist avaldatud redaktsioonis.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Rkl. Laarman'i ettepaneku poolt on 25 häält, vastu — 39 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 25 vastu võetud.

II osa sissejuhatus ja §§ 58 — 64, III osa sissejuhatus ühes § 23. ja IV ning V osa võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud redaktsiooni komisjoni andmata.

6. Riigikogu kahe järgmise koosoleku määramine. Abisekretär **O. Liigand** (korra kohta): Teen juhatusel nimel ettepaneku, 15 min. pärast Riigikogu esimese koosoleku lõppu pidada Riigikogu teine koosolek, päevakorda

võttes: 1. Bensiini maksu seadus — II lugemisel; ja 15 min. pärast teise koosoleku lõppu pidada kolmas koosolek, päevakorda võttes: 1. Bensiini maksu seadus — III lugemisel ja 2. Riigikogu 7. istungjärgu lõpetamine. (J. Laidoner, põl: Ei ole tarvis nii pikka aega koosolekute vahel, 5 min. on küllalt, kui kantselei jõuab.) Et juhatusel vaheaega tarvis, toetan ettepanekut, et I ja II koosoleku vahel oleks vaheaeg 15 min. ja II ja III koosoleku vahel 10 min. (J. Laidoner, põl: Misjaoks 10, 5 on küllalt.) See on mõeldud selleks, et aega oleks kvoorumiraamatusse sisse kirjutada; aga ma ühinen selles osas rkl. Laidoner'iga.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Laidoner võtab oma ettepaneku I ja II koosoleku vaheaega kohta tagasi.

Asun juhatusel liikme Liigand'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

7. Kohtuteseaduse § 246. muutmise seadus — III lugemisel.

(Tekst vaata pr. nr. 196 (28), veerg 1071.)

Üldkomisjoni aruandja **O. Tief**.

Seaduseelnõu ühes redaktsiooniliste parandustega võetakse nähtava enamusega vastu III lugemisel ja lõpuhääletamisel redaktsiooni komisjoni andmata.

8. Riigi 1928./1929. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr.1 — III lugemisel. (Tekst vaata pr. nr. 196 (28), veerg 1073—1115.)

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Laidoner**: Mul on au teatada, et eelarve on redaktsiooni komisjoni liikmete poolt läbi vaadatud ja sellepärast loen eelarve ette ühes redaktsiooniliste parandustega.

Juhataja **K. Einbund**: III lugemisel jätan ära teksti ettekandmise.

(Pealkiri.)

K. Tonkman (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigi eelarves peegeldub kõige paremini vastu riigi majandusepolitika. Lubatagu mulle teha mõni allakriipsutus selle kohta, mis praegu peegeldub meie valitsuse politikas. Olgugi, et valitsus alles mõne üksiku päeva olnud ametis, siiski annab ta juba väga selgesti näha ja tunda, missugust rada ja teed ta käib. Ma ei tahaks enam korrata neid asju, mis eile õhtul avalikuks tulid, siiski tahaksin peatuda lubaduste poli-

tika juures, mis valitsus lubanud. Nimelt juhiksin Riigikogu liikmete tähelepanu ühele seaduseelnõule, mis on 3. detsembril 1928 Riigikogule esitatud, see on riigitöliste ühekordse palgalisa seadus, millele alla kirjutanud A. Jõeäär, J. Voiman ja L. Johanson (Vahelhüüe pahemalt poolt: See oli vana valitsus.) Puh vana valitsus, seda ma räägin. Aga sel ajal oli uue valitsuse moodustamise aeg, ja nähtavasti oli see arvamine, ega meil vist ei lähe korda uut valitsust kokku seada, siis oli tarvis teatud käeliigutus teha ja taheti teiste arvel omale kapitali lüüa, esitati Riigikogule riigitöliste ühekordne palgalisa seadus. Kuid saatus tahtis... (Vahelhüüe J. Vainu, stp poolt.) Vaadake, mina räägin seda, mis on praeguse valitsuse poliitika. 4. detsembril valiti valitsus. Nimetatud seadus oli rahaasjanduse komisjonis, kus sotsialistide rühmast uus rahaminister Oinas tegi ettepaneku, et valitsus tahab seda küsimust kaaluda ja võttis riigitöliste ühekordse palgalisa seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni pävakorras ära. Kuid vahepeal, nagu ajalehed kirjutavad, käisid Riigivanema, kaubandustööstusministri ja töö-hoolekandeministri juures riigiteenijate ja tööliste delegatsioonid ja palusid, et neile palgalisa antaks. Anti lubadus, et saab, isegi ajalehtedes lasti lendu teade, et uus valitsus annab midagi, kuid lõpuks ei saanud nad midagi anda. Mina tunnen seda küsimust sellepärast, kui niisugused palgalisa seadused on varemalt pävakorral olnud, kui põllumeeste kogude rühm ja endised valitsused on niisuguste palgalisa-seaduste vastu olnud, seletades, et riigikassa seisukohalt ei ole võimalik neid summaks välja anda, siis on siin alati öeldud, et vaadake, teie ei taha anda, teie ei taha tööliste hädasid kuulda. Ma läheksin veel kaugemale, kui riigiteenijate ja ametnikkude koosseisu ja palkade seadus oli arutusel ja kui mina komisjoni aruandja olin, mis siis tegid sotsialistlikud lehed? Nad nimetasid seda tshekaks ja mind selle agendiks, et mina olevat kõige suurem riigiteenijate ja -tööliste vaenlane. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Mis see tähendab?) Mis see tähendab, ma ei tea, küsige enese käest. Ma ütlen nüüd, kes tsheka on, sotsialistid on tsheka, kes lubavad, aga midagi ei anna. Teie olete need. Kuid ise rääkisite alati, et meie olevat need, kes ei taha anda. (J. Voiman, stp: Mis Teie nutate!) Ma tahan näidata teie kahte nägu. Ühelt poolt kõnelete ja lubate palju, kuid kui tulete asja juurde, siis on teil teine nägu. See asi tuletab mulle meelde üht lugu. Ühel suvekuu päeval tuleb koolitatud poeg linnast koju. Isa ütleb pojale, eks sa võta

reha kätte ja mine heinamaale. Poeg ütleb, et ei tunne, mis asi reha on. Mõne minuti pärast õues käies astub poeg rehale, reha kargab üles pojale vastu pead, ja siis ütleb poeg, et mis see reha siin vedeleb. (J. Voiman, stp: See oli kogupõllumehe poeg.) Nii on lugu ka siin. Sotsialistid seletavad alati, et nad tahavad tööliste seisukorda parandada, ja et see olevat tarvilik, ja esitavad alati niisuguseid seaduseelnõusid. Kuid vaatame, kuidas nende mõtted nüüd muutunud on. Praeguse töö-hoolekandeministri Riigikogu liikmena esitatud seaduseelnõu seletuskirjas on öeldud: „Käesolev seadus on tarvilik selleks, et talve tulekul võimaldada riigitöliste, kelle palgaolud viletsad, ühekordset palgalisa, et nad saaksid oma hädatarvilikumaid eluüalpidamise tarvidusi rahuldada.

Toetuse andmine on veel rohkem selle tõttu õigustatud, et viimasel ajal elukallidus tõusnud, tööliste palgad aga endiseks jäänud.“

Nii kirjutatakse seletuskirjas. Kas need olud siis mõne päevaga muutunud on? Ei, vaid samasteks jäänud. Ma tuletaksin veel meelde härra töö-hoolekandeministri kõnesid, mida pidas Riigikogu liikmena siit kõnetoolilt. On viletsat olukorda ette toonud ja kuidas valitsus on külmaks jäänud. Ma tuletan neid sõnu meelde, härra Johanson, mida kõnelesite, kui riigikassa rahalised ressursid ei võimaldanud tööliste vabadusepäevaks anda lisatoetust. Ma soovitan, et praegune töö-hoolekandeminister oma kõne läbi vaataks ja võrdleks oma endist seisukohta praeguse seisukohaga. (Töö-hoolekandeminister L. Johanson: Ma ütlen praegu seda sama.) Mispärast siis ei anna toetust. (Töö-hoolekandeminister L. Johanson: Sellepärast, et eelmise valitsuse mehed kõik riigirahad on ära tarvitanud.) Eelmine valitsus on raha niimoodi tarvitanud, kuidas vastavad seadused ja eelarve seda lubanud. Eelarve suurendusi olete teie teinud. Tuletage meelde neid suurendusettepanekuid, mis olete läbi pressinud, ja näib, et praegune eelarve ei võimalda enam produktiivseid väljaminekuid teha. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kus kohas?)

Põllumeeste kogude rühm ei vaata töölistklassi peale niisuguse mõttega, et neile pole midagi tarvis, vaid on alati niisugusel arvamisel, et toetust ei saa rohkem anda, kui seda rahalised ressursid lubavad. Ei või ju riigi arvel omale kapitali lüüa, nagu sotsialistid tahavad seda teha, nad räägivad ja annavad lubadusi, aga kui asja juurde lähevad, siis ei anna mingisugust toetust. (Töö-

hoolekandeminister L. Johanson: Kreidiidid on otsas.)

Ärge arvake, et need 25.000 riigiametnikku ja töolist on hingeta. Kui neile on lubatud toetust, siis peab teil ka täielik teadmine olema, kas on võimalik toetust lubada või mitte. Ma saan sellest nii aru, et seda küsimust peaks tõsisemalt võtma ja ei maksaks niisuguseid seadusi Riigikogusse sisse anda, et teha ainult odavat demagoogiat, nagu seda käesolev sotsialistide seadus on. Teie mõelge enne järele, kui midagi lubate. (Vahelhüüe.) Mina räägin seda, mis tegelik elu näitab. Ärge ajage ametnikke ja töölisi tööandjate vastu üles. Teie ajate töölisklassi tööandjate vastu üles.

Ag need lubadused lähevad kaugemale. Veel lubasite alles hiljuti ühekordset palgat, aga nüüd ütlete kindlasti välja, et ei ole võimalik anda, ning lubate tulevikus vanusetasu ja muud. Teie võite võtta vanusetasu seaduse praegu vastu, aga riigikassal ei ole võimalik seda täita. Teie tulete vastava seadusega, aga ei taha seda täita.

Riigivanem A. Rei: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui härra Tonkman põllumeeste kogude rühmast tuli siia pisaraid valama riigiteenijate ja -töölise pärast, keda sotsialistlik valitsus ninapidi vedavat, siis lubage öelda, et see on liiga odav demagoogia, millega küll ei maksaks siin esineda. Kui rkl. Tonkman ütleb, et olevat käinud delegatsioonid ning lubatud, et saab, siis kinnitan mina, et kõik see, mis härra Tonkman selle kohta räägib, on täielik väljamõeldus. Mingisuguseid lubadusi valitsus ei ole andnud. Lubatagu, et ma asja tõelikku käiku seletan. Riigiteenijate liidu poolt oli esitatud eelmisele valitsusele palve, et riigiteenijaile teenistusevanuse tasu arvel, kuna vastav seadus alles läbi viimata, antaks käesolevaks jõuluks, arvestades elukalliduse tõusuga, ühekordset toetust. Eelmine valitsus oli seda küsimust kaalunud ja ära öelnud, millest eelmise valitsuse asetäitja oli riigiteenijate liidule teatanud. Uus valitsus võttis küsimuse heatahtlikult uuesti kaalumisele, kas ei oleks siiski võimalik riigiteenijaile kuidagi vastu tulla, kuna kahtlemata riigiteenijate ja -töölise olukord kadestamisväärne ei ole. Valitsus selgitas küsimust heatahtlikult, selle kohta pidades läbirääkimisi riigiteenijate liidu esindajatega, ning tegi kalkulasioone, misuguses ulatuses oleks võimalik riigiteenijaile vastu tulla. Läbirääkimiste juures selgus, et eelmine valitsus oli riigikassa niisuguses seisukorras uuele valitsusele üle andnud, et selles ulatuses, nagu riigiteenijad seda

soovisid, valitsus poleks kuidagi saanud neile vastu tulla. Seda oleks vaid hulga väiksemal määral võimalik olnud teha. Siis seletas riigiteenijate liidu esindus, et niisuguses väikeses ulatuses, kuidas valitsus riigikassa seisukorraga arvestades oleks võinud toetust anda, ei maksaks vaevagi näha. Parem katsetada valitsus energiliselt teostada kokkuhoiu politikat, milleks riigiteenijate keskkliidu esindajate tõendusel riigiteenijad kõige jõuga tahavad kaasa aidata, nii et eelarve lõpul kokkuhoiu politika tagajärjel toetuse küsimus võiks uuesti kõne alla tulla. Kui eelarve-aasta lõpuks äärmise kokkuhoiu tagajärjel korda läheb ülejääki saavutada selle aasta tuludest, siis võiks ühekordse toetuse küsimus uuesti kaalumisele tulla, kui vabu summasid leidub. Valitsus on asunud kindlal seisukohal, et teenistusevanuse tasu 1. aprillist 1929 tuleks maksta panna.

Kui härra Tonkman tähendas, et teenistusevanuse tasu seadus lõikab riigi eelarvesse, siis tahan meelde tuletada seda, et teenistusevanuse tasu seadus on esitatud Riigikogule eelmise valitsuse poolt, millest ka põllumeeste kogud osa võtsid. Uus valitsus teatas, et ta pooldab seda seaduseelnõu ja tahab riigi eelarve nii kokku seada, et võimalikult saaks seda maksta panna 1. aprillist 1929.

Kui läbirääkimised niisuguses staadiumis olid ja riigiteenijate esindajad teatasid, et niisugune väike summa, mis riigi rahalise seisukorra tõttu praegusel silmapilgul võimalik oleks riigiteenijaile anda, riigiteenijaid praegusel ajal avitada ei suuda, — samal ajal selgus valitsusele, et praeguse raske majanduseaasta tõttu on ette näha suuremaid erakorralisi väljaminekuid: on tarvis suurendada töötatöölise toetust hädaabitööde krediitide suurendamise näol, vaja on suurendada puudustkannatavate algkooliõpilaste toetamist j.n.e. j.n.e. Valitsus, kaaludes olukorda, leidis, et riiklikult on hädatarvilik ja kasulik kui väikseid ülejääke riigitulude üksikutes arvudes, nagu näiteks tempelmaksu seaduse alal, juhtida sinna, kus häda kõige suurem. Valitsusel on väga hästi teada, et riigiteenijate palkade seisukord on halb, aga palju kisendavam on seisukord neil inimestel, kes praegu tööta. Ja praeguse raske majanduseaasta tõttu on tööpuudusehädä palju suurem kui eelmistel aastatel. Sellepärast leidiski valitsus, et kui meie 10 miljonit juurde lisame tööpuuduse vastu võitlemiseks, — ja see on hädatarvilik, sellest mööda ei pääse — siis on see riiklikult võrratult kasulik ja tarvilikum, kui ühekordse toetuse andmine riigiteenijaile.

Kogupõllumeeste rühm oli alati selle vastu olnud, et riigiteenijaile ja -töölisele ühekordseid toetusi antakse. Põhimõttelikult riiklikult seisukohalt ei saagi tõepoolest ühekordse toetuse andmist otstarbekohaseks ja soovitatavaks pidada. Kui riigi rahalised võimalused seda lubavad, siis on vaja riigiteenijate ja -töölise palku üldiselt kõrgendada. Elukallidus on meil viimastel aastatel alatasta tõusnud, kuid riigi rahaasjandus ei ole kahjuks praegu niisuguses seisukorras, et oleks võimalik praegu palkade ümberkorraldamist käsile võtta ja neid niipalju tõsta, et need elukallidusele vastaksid. Valitsus tahab kõik teha riigi majapidamise juhtimiseks niisuguses suunas, et oleks võimalik palku tõsta. Kui valitsuse politika tagajärjel on korda läinud riigi rahaasjandust nõnda korraldada, et saab võimalikuks palkade ümberkorraldamist käsile võtta, ei jäta valitsus seda tegemata. Praegu on aga valitsus juhtinud riigi rahasummad sinna, kus suurem häda. Kui valitsuse liikmed pidasid läbirääkimisi riigiteenijate keskliidu delegatsiooniga, siis ei tähenda see ometi, et sellesamaga andis valitsus või üksikud valitsuse liikmed mingisuguseid lubadusi. Meie ei ole nii kergemeelsed inimesed, et meie volitusea annaksime valitsuse nimel miskisuguseid lubadusi. Mina olen mitu head aastat teiste inimeste volinikuna asju toimetanud ja olen selle tõttu küllalt harjunud alati silmas pidama, kui kaugele minu volituse piirid ulatuvad ja missuguseid lubadusi mina võin anda. Mingisuguseid lubadusi ei rahaminister ega ka mina pole riigiteenijaile andnud. Läbirääkimisi ja selgitamisi, mis peeti riigiteenijate kitsiku olukorra parandamiseks, ei saa ometi veel lubaduste andmiseks pidada. Vastasel korral võiks lugupeetud eelkõneleja Tonkman'i kõnelemise eelmise valitsuse ajal eelarve-komisjonis, kus ta nõudis 6 miljonit krooni ikalduse all kannatajaile, samuti lubaduseks pidada. Nimelt nõudis härra Tonkman, et ikaldusekannatajaile antaks 6 miljonit krooni, aga valitsus leidis võimalikuks anda palju väiksema summa, — see valitsus, kelle rühmast ka rkl. Tonkman. Härra Tonkman'i loogika järgi võiks teda sel puhul süüdistada, et ta tahtis teiste arvel omale kapitali lüüa.

H. Martinson (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ehk meie küll praeguse valitsusega opositsioonis oleme, aga niisugusele tasapinnale opositsiooni langeda lasta, nagu seda paremalt poolt tehakse, seda meie lihtinimese mõistus küll seedida ei jõua. Sealt poolt ollakse lisaelarve vastu sellepärast,

et seal riigiteenijaile ja -töölisele ühekordset toetust nõutakse. Kui omale toetust tarvis, siis ei küsita ühtigi, kust see raha tuleb ja kas riigi kandejõud seda lubab. Kehvadele inimestele toetuse nõudmise korral võetakse suu täis. Riigiteenijaile, odavapalgalistele on toetust tarvis, aga veel enam on seda neile vaja, kes kuskilt mingisugust palka ei saa. Et siin aga mingisugust toetust ei taheta lubada, siis räägib see kõige selgemat keelt, kuivõrt demagoogilisele tasapinnale parempoolne opositsioon on langenud.

K. Tonkman (põl) (Kõneleja poolt läbi vaatamata ja parandamata.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Riigivanem tähendas siin, et meie olevat tahtnud odavat demagoogiat teha. Kes teeb aga demagoogiat? Sotsialistide rühm annab eelnõu sisse just üks päev enne, kui valitsus kinnitamisele tuleb, ja hiljem see sotsialistlik valitsus ei täida seda. Kes siis demagoogiat tegi? Mina ei teinud, vaid tegid sotsialistid, et näidata, et vaat, mis meie tahame teha.

Mis puutub riigikassasse, siis näidaku härra Riigivanem, et eelmine valitsus on riigikassaga kurjasti ümber käinud, ja siis öelge seda, et riigikassa on tühi. Seda aga valitsusel öelda ei ole. Ometi on praegusel valitsusel ligi miljard lisakulusid riigikassast võimalik teha. Kuidas saate siis öelda, et see tühi on. See ei olnud tühi, seal oli üks miljard sees, mida eelmistel aastatel ei olnud.

Mis puutub sellesse, et Riigivanem tähendas, et ei ole ükski valitsuse liige midagi lubanud, siis kirjutab „Rahva Sõna“ püüpäeval 9. detsembril nr. 224, ja vastutava toimetajana on alla kirjutanud E. Joonas, järgmist: „Riigiteenijate ja -töölise lisatasu. Eile käisid riigi- ja omavalitsuste teenijate keskliidu esindajad rahaministri juures jutul lisatasu suhtes. Rahaminister seletas, et ta toetab lisatasu andmist niisuguses suuruses, kui see võimalik on.“ Siin on öeldud, et rahaminister täiesti toetab, ja nüüd tuleb Riigivanem ja ütleb, et mingisugust lubadust antud ei ole. Nii et siin mina olen täiesti neil andmetel seletanud, mis sotsialistide ajaleht seletab.

Meie ei taha demagoogiat teha, vaid oleme alati öelnud, et riigikassa seisukorda arvesse võttes tuleb riigiteenijate ja -töölise seisukorda ja palku normeerida. (E. Joonas, stp: Härra Tonkman, kui Teie loete üht asja, siis mõelge ise ka selle juures.)

K. Ast (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Meie ei tarvitseks unustada, et praegu on arutamisel lisaelarve nr. 1, ja selles lisael-

arves ei ole ette nähtud ühtki krooni ega ühtki senti riigiteenijaile lisatasu andmiseks jõulude puhul. Aga kui sellest küsimusest siiski rääkida ja ägedust arvesse võtta, oleks see mõisteta olnud sel juhul, kui härra Tonkman oleks tulnud ja teinud ettepaneku, et Riigikogu määrab lisaeelarve korras, peatükki ja paragrahvi see ja see, ütleme 50 või 100 miljonit senti riigiteenijaile lisatasu andmiseks jõulude puhul, ja siis seda ägedusega kaitstes oleks öelnud, et vaadake, valitsus, kelle eesotsas on Riigivanem — sotsialist, on selle vastu; meie karjume — karauul! kutsume riigiteenijaid üles, hakkame lööma suuri lahinguid j.n.e., siis oleks seisukord arusaadav, ja ägedus põhjendatud. Aga mis on juhtunud nüüd? Härra Tonkman on selle küsimuse toonud päevakorda, ilma et eelarve seda otsekohe oleks põhjendanud, ja jutustanud rea anekdoote. Mis puutub anekdooti rehas ja rehavarrega pähelöömisest, siis ei ole see kaugeltki nii huvitav, mis varem on jutustatud rukkivihust, aga meie kuulasime heameelega ka seda anekdooti, sest sellest saame meie teada, kuidas kasvatatakse noorimehi, keda pärast tuntutakse potipõllumeeste juhtidena. Mis on lugupeetud härra Tonkman tahtnud oma kõnega ja ägedusega tõendada? Kas seda, et nad, põllumeeste kogud, oleksid kaitsnud lisatasu andmist riigiteenijaile, tunnustades, et riigiteenijate üldised palgaolud on niisugused, et nad lisatasu väärisksid? Ei, kaugeltki mitte. Niipalju kui mul meeles, on põllumeeste rühm alati olnud selle vastu, kui Riigikogus on olnud päevakorral kas eelarve puhul või lisaeelarve puhul või lihtsalt mõne erinovelli puhul riigiteenijaile ja õpetajaile palga tõstmine või lisatasu andmine. Siis on äärmise ägedusega selle vastu sõditud, et mispärast antakse, kuna need inimesed ei vaja seda. Aga nüüd, kus need inimesed on ilma jäänud, nüüd leiab härra Tonkman, et midagi Eesti vabariigis on katki. Nüüd näib tema süda nutvat sel puhul, et riigiteenijad ei ole saanud lisa. Mis see tähendab? Kellele on tarvis sarnast farsit tegemist ja teatrimängimist? Seda ei ole kellelegi tarvis. Kuid üldse peab konstaterima, et sellest ajast, kui loodi praegune koalitsioon, on põllumeeste kogude rühma juhtidel, võib-olla ka reameestel väga raske paigal püsida, oleks nagu mõni nöölake teatud kohas, ja sellepärast peab ennast alati oma kohal liigutama. Ei saa, ei saa olla rahul! (A. Tupits, põl: Teil on see nööel mitu aastat teatud kohas olnud.) Kui läbirääkimised neis küsimustes päevakorral olid, siis leiti, et sotsialistid ei taha enam olla sotsialistid, ja

Jumal hoidku suurt õnnetust Eesti vabariigile! Nead olevat Karl Marx'i „Kapitali“ vahetanud piibli vastu. Oh seda suurt õnnetust Eesti vabariigile! Need sotsialistide tõekspidamised, mida muidu hukka mõisteti, osutusid põllumeeste kogudele nii kalliks, et nad sellest kahju tundsid, et sotsialistid ei taha olla sotsialistid. Mis nüüd lahti on? Öeldi ka, et see ei olevat kellegi õpetus, see olevat puha sissemuugeldatud õpetus, mida sotsialistid Eestis kuulutavad. Aga kui sotsialistid lakkavad oma õpetust kuulutamast, siis tundub mulle, et põllumeeste kogud on esimesed, kes seda õpetust kuskilt Eestisse transporteerivad, et aga sotsialistlik eluvõim ikka edasi püsiks. Vaadake, see on natuke kummaline. Samal ajal, mõni tund vahet, heideti ette, et kristlased on need, kes oma põhimõtet on muutnud ja piibli juurest Marx'i juurde üle läinud. Riigivanem on seletanud, missugune faktiliselt olukord on, kuipalju on lubatud valitsuse poolt ja kuipalju üksikute ministrite poolt riigiametnike ja -teenijate toetuseks. Aga härra Tonkman'i ei rahuldanud need seisukohad. Ta tuli ajaleht „Rahva Sõnaga“ ja ütles, et rahaminister on lubanud toetust. Kahjuks ei ole härra rahaministrit siin, ta võiks seda ise öelda. (Vahelhüüe paremalt poolt: On siin.) Kui „Rahva Sõnas“ olekski sõnasõnalt öeldud, et rahaminister on andnud riigiteenijaile konkreetse lubaduse, ka siis peaksime kontrollima, kas see teade õige on. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kas Teie ei usu oma lehte?) Härra Tonkman ütleb, et „Rahva Sõnas“ on öeldud, et rahaminister olevat andnud lubaduse toetada riigiteenijaid. See on õige, et rahaminister on andnud lubaduse toetada riigiteenijaid, aga missuguses ulatuses ja missugustel alustel, sellest ei räägi leht midagi. Mina arvan üht, et kui rahaminister lubas täita riigiteenijate palveid ja nõudmisi, siis on ta seda kindlasti teinud. Ma ei või öelda, kuidas otsustati see küsimus valitsuses, aga mulle on arusaadav see, et kui meie kõrvuti seame riigitöölise hädad nende teistega, kelle jaoks ette nähtud lisaeelarves mõningad summad, siis peab ütleva, et need hädad on suuremad kui riigiteenijate omad.

Pea ütleva, et sotsialistide seisukoht on alati see, et kõrgemapalgelised riigiteenijad ei vääri üldse lisatoetust. Kui ametnik saab kuus 36.000 senti ja kui ta veel juurde saab 2 — 3 kuu palga, siis ei või valutada ühegi sotsialisti süda, et see ametnik on ilma jäänud mõnest gratifikatsioonist. Meie oleme nõudnud toetust üksikutel juhtudel ainult neile, kes seda tõelikult vajavad; need on alamteenijad, vähe-mapalgelised teenijad ja riigitöölised. Mäletate

kuidas kord Riigikogus, ma ei saa aastat nime-
tada, ma ei ole nii kronoloogilise mäluga,
Riigikogus vastu võeti riigiteenijate lisatasu
seadus, aga riigitööliste oma tagasi lükati.
Sotsialistid, kes nõudsid tööliste ka tasu, ütlesid
tolkorral, et siin on ainult neile vastu tul-
dud, kes ise juba palga poolest rahuldatud, kuna
tolleaegne valitsus ja parempoolsed mingit
tahet ei avaldanud sinnapoole appi tulla, kus
tõeline häda valitses.

Mis meie nägime rahaasjanduse laienda-
tud komisjoni koosseisus, kui viimane lisa-
eelarve seal arutamisel oli. See oli põllumeeste
kogude rühm ja isiklikult härra Tonkman,
kes vaidles seal 10-miljonilise krediidi vastu
ja selle kahe miljoni vastu, mis selleks ette
nähtud, et neile töötatööliste toetust anda,
kellele riik tööd ei saa anda ja kes tööd teha
ei jaks. Ta otsis igasuguseid põhjendusi
selleks, et selle krediidi andmine juba komis-
jonis tagasi lükataks. Ta julges isegi tõen-
dama tulla, tänavu olevat hea ilmastik. Väljas
sadas vihma nagu praegu, aga härra Tonk-
man tõendas, et väljas olla pakane, et kuidagi
päästa seda, et krediiti ei tuleks anda. Vaa-
dake, demagoogia tegemine on mõnikord
mõnele erakonnale terviseks. Aga lubage,
lugupeetud härrad, tähendada, et iga dema-
googia ei tule erakonnale terviseks, sest mõni
demagoogiategija sarnaneb hampelmaniga
ja hampelmani-demagoogia ei vii sihile, see
on liiga läbipaistev. (M. Martinson, põl:
Just selles osas Teie praegu olete. —
J. Soots, põl: Andsite enesele õige
nime.)

Riigivanem **A. Rei**: Lugupeetud Riigi-
kogu liikmed! Ma tõendasin esimest korda
sõna võttes kategooriliselt, et rkl. Tonkman'i
avaldustel alust ei ole, ja et Vabariigi Valitsus
mingisuguseid lubadusi andnud ei ole. Mis-
suguste allikate järgi härra Tonkman arvab
oma väiteid valitsuse liikmete kohta kinni-
tada võivat, on mulle teadmata. Tõendusena
luges rkl. Tonkman ette „Rahva Sõna“, kuid
ta ei lugenud sealt, et rahaminister oleks kind-
laid lubadusi andnud, vaid luges seda, et
rahaminister on läbiraakimistel riigiteenijate
esindajatega öelnud, tema isiklikult toetavat
seda, et riigiteenijad toetust saaksid. Kuid
see tähendab ju ometi seda, et asja otsustamine
läheb Vabariigi Valitsusse, kus võidakse nii
ja teisiti otsustada. Pean kinnitama, härra
rahaminister valitsuses tõepoolest toetas seda
ettepanekut, et riigiteenijatele teatavas väike-
ses ulatuses toetust antaks, aga valitsus asus
teisele seisukohale. Kordan veel kord kõige
kategoorilisemalt, et rahaminister ei ole min-
gisuguseid lubadusi riigiteenijatele andnud,

et raha saab, saab, kindlasti saab. (O. Gus-
tavson, stp: Tupits jälle jännis.)

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Tonkman
on käesoleva lisa-eelarve juures sõna küsinud
kolmandat korda, mispärast ma sõna anda ei
saa.

J. Teemant (põl): Lugupeetud Riigi-
kogu liikmed! Kui minu mõtteseltsiline täna
siin üles astus, (A. Jõeäär, stp: Mis ta
on, mõtte...?) ...seltsiline. (O. Gustavson,
stp: Kas ta on naisterahvas?) ja ühele
nähtusele teie tähelepanu juhtis, siis arvan,
et see nähtus on üks väga tõsine
nähtus meie riigi elus. Kui üks poliitiline
vool tahab riiklust kanda, siis peab see
igal sanimul ka riiklikult mõtlema. Rkl.
Tonkman näitas ja juhtis teie tähelepanu
sellele seaduseelnõule, mis esitatud sotsialisti-
liku rühma juhi poolt, praeguse haridusmi-
nistri, härra Johanson'i poolt. (Haridusmi-
nister L. Johanson: Mis sellest siis on?)
Ma mõtlen seda tuttavat abiandmise seadus-
eelnõu. Nüüd, kui võim teie eneste kätte
läks, kui Riigivanem teie eneste keskel on,
ka rahaminister teie eneste mees, seega kaks
tähtsamat ministeeriumi teie juhtida, nüüd,
kui teil tuleb tegelikult näidata, kuidas teosta-
tada neid vaateid, mida teie pooldate, nüüd
passite teie, nüüd võtate teie teise seisukoha.
Teie juures on kahepaiksus olemas, ja sellele
kahepaiksusele näitas härra Tonkman. See
ei ole ainus nähtus. Täna oli juba juhus
sedasama näha sõjaseaduse kaotamise küsi-
muse juures. Teie räägite oma deklaratsioo-
nis, et teie hakkate kaaluma uusi eelnõusid
selleks, et välja selgitada, kas on võimalik
kaotada sõjaseadus. Teiste sõnadega, teil
enestel pole selge, kas teie sõjaseadust kao-
tada suudate või mitte. Kui uued eelnõud
on valmis, siis tulevat teie ettepanekuga ja kao-
tate sõjaseaduse. Aga mis tegite teie läinud
korral? Tuletage meelde, kas ei olnud lugu-
peetud Riigivanem see, kes ägedalt siis välja
astus sõjaseaduse kaotamise poolt. Siis ei
räägitud teistsugustest seadustest, vaid nõuti
kategooriliselt sõjaseaduse kaotamist. Nüüd,
kus võim teie käes, ja võimalus seda teostada,
mis teie heaks arvate, nüüd teie seda ei tee.
(Hulgalised vahelhüüded.) Mis peavad
aga mõtlema need rahvahulgad, kes teile oma
häält annavad, kui nad näevad, et teie räägite
siis üht, kui olete Riigikogu liikmed, ja teete siis
teist, kui olete võimukandajad. Nüüd öel-
dakse, et riigikassa on tühi. Ma ütlen, välja-
minekud, mis tehtud, on tehtud maksvate
seaduste alusel. Teie aga ütlete, et eelmine
valitsus on süüdi, riigikassas ei ole midagi,
kõik olevat välja antud, seejuures aga unustate

ütle mata, et väljaminekud on tehtud seaduste põhjal. Kassa on tühi, meie võime aga öelda, kassa on tühjaks saanud teie süü läbi. (Hulgalised vahelhüüded.) Sarnast juttu räägite teie igapäev. Teie ütlete, et kullafond on kadunud. (Hulgalised vahelhüüded.) Muidugi, igäüks tunneb neid liigutusi, mis teie vahetevahel teete. (Sagedased vahelhüüded keskelt ja pahemalt poolt.) Ma tuletan teile meelde, et teie kunagi ei või öelda, et selajal, kui meie rühm valitsuse eesotsas seisis, kui Riigivanem meie keskelt oli, et siis midagi riigikassast välja oleks antud, mis seaduslik poleks olnud. Riigi valitsemine ei ole pillide kokkuseadmine apteegis, et nõnda kõneleda võite. Kui teie tulete sarnaste süüdistustega, siis peate neid tõendada suutma, kuid ärge rääkige sõnu, millel sisu ei ole. Teie süüdistate, nagu ikka, teisi, aga kui on tarvis seda teostada, mida teie igapäev kuulutate, siis teid ei ole. Teie kaote kui udu päikese käes!

Vaadake, kui sarnase voolu käes on riigi juhtimine, siis ma ütlen, see on ebanähtus. (Sagedased vahelhüüded pahemalt poolt. — Saalis üldine müra.) Meile, kui kõige suuremale kodanlikule rühmale on see vastuvõtmatu, kui riigivõimu teostajad seda tegelikult teostada ei mõtlegi, [mida nad õigeks peavad.

Kui vaadata deklaratsiooni töö-hoolekande alal, siis näeme meie, missuguseid seadusi teie kõik lubate! (Töö-hoolekandeminister L. Johanson: See on minu asi! Niikaua kui mina olen minister, niikaua ma teen, mis ma õigeks pean. Mina oma põhimõtteid ei muuda.) Aga siis, kui teil tuleb teostada neid seaduse kavu, ei küsi teie, kust raha võtta. Ometi peavad teostamiseks teatud ressursid olema! Teie ei suuda oma lubadusi täita! Teie ei täida neid tegelikult, vaid kodanlikudel rühmadel tuleb neid küsimusi omalajal lahendada. See on meil selge. Võimatu on sarnane seisukord. Teie rühm räägib üht ja teeb teist, ja teie ei katsugi seda teostada, mida teie sõnades õigeks peate. (Töö-hoolekandeminister L. Johanson: Mis 10 aasta kestel pole rahvale antud, ei saa nädala jooksul. Eesti rahvast on 10 aasta kestel küllalt varastatud.)

Juhataja **K. Einbund**: Töö-hoolekandeminister, ma leian Teie sõnad on ebasündsad.

K. Ast (stp): Austatud härrad! Ega keegi sellejuures ei kahtle, et Teie praegune valitsus vastuvõtmatu. (J. Teemant, põl: Teie rääkisite, et talupidajatest pärdikud

tulevad välja, ma kuulsin seda ja kahjuks tulevad....) Aga mõnel mehel on habe suhu kasvanud, ja alles siis muutub pärdikuks. (Naer.) Komplimente võib ju öelda, aga ka neil on oma piir.

Lugu seisab selles, et ega meie mingisugust kiitust teie suust ei taha. Ega meie ei ole need tulijad, kellele imevad lapsed peavad kiitust tooma. (J. Teemant, põl: Olge järjekindlad!) Härra Teemant ja teised lugupeetud härrad, kui teie meilt järjekindlust nõuate, siis pidage meeles, et sotsialistlik järjekindlus on põllumeeste kogudele sedasama, mis rotile kihvt. (Naer. — Vahelhüüded.) Teie ei ole meid paljastanud. Kui teie oleksite meid paljastanud, siis oleksite teie praegu vait ja muheleksite rõõmsalt. Aga kui teie kallale tungite, siis tungite just selle järjekindluse pärast, mis teile väga kardetavaks muutunud.

Härra Teemant pidas tarvilikuks valijakonnale apelleeruda. (J. Teemant, põl: See ei ole Teie mure!) Kas Teie tõesti arvate, et Teie selle tiiva poolt hääli saate? (K. Tonkman, põl: Kas Teie hääle pärast räägite? — J. Teemant, põl: Meie hääli ei püüa, nad tulevad ise.) Inimene võib olla optimist, aga ka optimismil on omad piirid. Kuidasviisi inimene ägeduses unustab tõsiasjadki, allesündinud tõsiasjad, sellest näide härra Teemandi väljaastumisest: tema ütleb, et teie, sotsialistid, süüdistate, et vana valitsus olevat riigikassa, riigirahade tagavara sellevõrra ära kulutanud, et teie kitsikuses olete, aga ometi tulete ligi ühemiljardilise eelarve nõudmisega. Austatud härrad! Mina soovitaksin teile, ärge saatke härra Teemanti kõnelema, sest härra Teemant unustab ägeduses tõsiasjad, unustab selle, et praegune lisaelarve ei ole esitatud praeguse valitsuse poolt, vaid lugupeetud Jaan Tõnison'i valitsuse poolt, kus põllumehed pluss rahvaerakond olid absoluutses enamuses. Ega siis praegune opositsioon ei saa ometi selle lisaelarve eest vastutust eneselt veeretada. Kui räägitakse sellest, et uus rahaminister on sattunud niisuguste kassade juurde, kus ta peab väga kokkuhoidlik olema, kus ta peab istuma nagu kuri peni heinasao otsas, siis on selleks põhjust andnud ka see lisaelarve, mis praegu arutusel, ja mida härra Teemant meile sõnab ette visata.

Aga ometi teiselt poolt on selge... (Vahelhüüde paremalt poolt.) mida teie olete esitanud ja mida meie ei saa tagasi lükata, sellepärast et valitsemise käik eelmistel kuudel on olnud niisugune, mis on paratamatuks teinud selle lisaelarve.

Aga meie tahaksime eelarve nii kord kokku seada, et tulevasel Riigikogul tarvilik ei oleks teha tegemist niisuurte lisaelarve summadega, nagu see sünnib tänapäev. Loodame, et see korda läheb ja rõõmustame väga, et praegu rahaminister Eesti valitsuses on sotsialist. Meie näeme seda heameelega, ja kui põllumeeste kogudest tullakse seletama, et nende rahaministrit ei ole kunagi olnud Eesti Vabariigi Valitsuses, siis ei ole see õigus. Teie võite salata oma inimesi maha. Mõni siga sööb oma põrsad ka ära, aga ega sellepärast need põrsad temast sündimata pole jäänud. Tunneme Eesti vabariigis olukorda — ja see olukord kestis 1924. aastani — kus Riigivanema kohal oli põllumeeste kogude juht, kus rahaministri kohal oli põllumeeste kogudesse kuuluv isik. (Vahelhüüe põllumeeste keskest: Ei olnud.) Salake oma inimene maha, see ei tee meile häbi. Samal ajal Eesti panga eesotsas kahe direktori kohal seisis põllumees. Samal ajal oli Harju panga nõukogu eesotsas sama härra, kes Riigivanema kohalgi. Üks majanduseministritest oli „Atlanta“ direktor. Oli ka teiste äride direktoreid, ühtlasi ministreid, kellel sidemed olid pankrottäridega. (Vahelhüüded paremalt poolt.) Niisugune ümmargune grupp inimesi põimus oma vahel niimoodi, nagu vihmaussid kerra põimuvad, nii ühte, et ei saa välja tõmmata üht muidu, kui et teised kaasa tulevad, ja ilma et see tervik haiget ei saaks. Vaadake, selle „komploti“ käest, kelle eest põllumeeste kogud vastutust ei saa maha heita, saime meie selle riigikassa, mille pärast 1924. aastal valitsuse kriis pidi tulema ja mille tagajärjel hukka mõisteti „vamp“ ja Eestis tarvitusele võeti raha tervendamine, raha stabiliseerimine. Need härrad tolajal, kui juhtimine nende käes oli, eriti Eesti pangas, olid huvitatud sellest, et Eesti rahakurs langeks, ja härra Aule näiteks isegi ütles avalikult ja propageeris panga nõukogus, et Eesti majanduseelu tervendamiseks oleks tarvilik, kui Eesti mark kõrgel ei seisaks kursi poolest. Ta ei olnud siis ka kuigi kõrgel, ta oli 1780. Vaadake, see oli majandusepolitika, mille eest teie peate vastutust kandma ega saa seda teiste kaela veeretada. Sellepärast Jumalale tänu, kui praegu põllumeeste kogudest pole meest rahaministri kohal, ja Jumalale tänu, kui samal ajal ei ole Riigivanema kohal mees põllumeeste kogudest. Eesti saatuslikuks eksituseks on see, et need mehed omal ajal seal seisid. Kui teie, minu härrad, praegu siin kõvasti häält tõstate, ägetsete ja väga vihased olete, siis sünnib see ainult sellepärast, et teil kuskil majanduslik king pigistab, — mitte riigi majanduslik, vaid teie oma isiklik. Muidu

ei tõsteta seal kõvasti häält, muidu ei ägetseta seal. Sellepärast rõõmustab meid teie ägedus. Me kuulame heameelega, kui sealte veel kolm, neli, viis meest tulevad ja oma ägeduses sama kulminatsiooni saavutavad, kui lugupeetud rkl. härra Teemant. Siis meie tunneme, et koalitsioon on õigel teel; oli hädapärast tarvis seda koalitsiooni sõimatud sotsialistidega eesotsas.

J. Teemant (põl): Usk teeb õndsaks ja lootus seda rohkem. (K. Ast, stp: Aga mitte iga usk.) Ja kui lugupeetud rkl. härra Ast nii lootusrikkalt vaatab oma tulevasele tegevusele, õnn temaga. Ajalugu näitab, kellel õigus.

Ma ütlen ainult üht, et põllumeeste rühma ja ta tegelaste süüdistuseks praegusel korral mingisugust põhjust ei ole. Tuuakse ette Harju panga lugu. Harju panga suhtes on pikad juhtkirjad ilmunud nii sotsialistide häälkandjas kui ka teistes lehtedes. Aga lõppude-lõpuks on olemas kohtuotsus, ja kellelgi ei ole põhjust öelda, et asju avalikult ei ole arutatud. Väljaspool põllumeeste rühma seisvaid isikuid on karistatud, nimelt kolme isikut; neist on vist üks isik teile väga ligidal seisnud. (M. Martna, stp: Õelge, et tema isa oli juba sotsialist.) Et ta poeg selleks oli, seda ma tean. Vaadake, kui see asi nii on, et isegi neist kolmest süüdimõistetutist üks teile väga ligidal seisab, mis on teil siis öelda põllumeeste kohta. Panga kokkuvõtte semisi on ka mujal ilmas olnud. Sarnane õnnetus juhtus ka meil. Selle eest vastutavaks teha põllumeeste rühma kuidagi ometi ei saa, selleks ei ole mingit alust. Seda kõike räägitakse aga selleks, et vastast voolu, mis teile vastuvõtmatu, mille vastu teie kõigest hingest olete, maha teha, et sellega ühe jao inimeste hulgas, kellel küllalt arusaamist ei ole teie teguviisi mõista, poolehoidu leida. Kui meie hulgas mõni Jüri või Jaan eksinud on, siis heidame meie ta endi hulgast välja ja lähme õiget teed edasi. Ka teie hulgas on Semjonov ja Janson olnud. Kui Semjonov liiakasuvõtmise pärast süüdi tunnustati ja Janson ühe omavalitsuse raha läbilöömise pärast süüdlaseks mõisteti, kas selle eest peab siis terve sotsialistlik rühm vastutav olema. (Vahelhüüded.) Vaadake, minu härrad, kui Harju panga üks juhtidest on teile lähedal seisnud, kes nüüd süüdi mõistetud, siis saame sellest aru; kahjuks tulid sarnased nähtused meil ette. Kuid see ei ole õiglane. Meie oleme täna üles astunud selleks, et näidata, et sarnast politikat, nagu teie praegu ajate, sarnast kahepaikset politikat ajada ei või. Kodanik ei saa viimaks aru, kus on parem

või pahem käsi. Politikas peavad kindlad põhimõtted olema, teie juures seda aga ei ole. Mul on tunne, et teie annate kõik ära, et valit-seda, ka oma põhimõtted. Sarnasel korral on meil õigus juhtida üldist tähelepanu neile nähtustele. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ei, seda räägib põllumeeste kogude esindaja puhtast südamest ja kõigeparema arusaamise juures. Ei maksa teil nende küsimuste puhul teha meile etteheiteid, milleks teil kõige vähem põhjust on. See Riigivanem, kelle kallale teie tungite, kes mitu korda on riiki juhtinud, see on meie riigi isa, ma julgen seda öelda. Ma tunnen neid raskeid aegu, kus oli riigi sünnitamine, mil olid selle sünnitusevalud. Kus olite siis teie, kes teie praegu julgete vinnata kaikkaid selle mehe peale? Ma tean, kus osa teist oli. Teie olite siis Tartus, ja mis teie seal tegite! Rahvaesindusel on tänu võlgu sellele mehele, keda meil praegu au on näha eneste keskel.

K. Ast (stp) (fakt. märk.): Härra Teemant ütles oma kõnes, et üks Harju panga juhtidest, kes kohtus süüdi mõistetud, on omalajal seisnud sotsialistidele lähedal. Sel puhul tahan teha kaks asjalikku märkust. Esiteks — et omalajal seisis ka härra Teemant meile väga lähedal. (J. Teemant, põl: Ei ole kunagi sotsidele lähedal seisnud.) Ma mäletan seda aega, kus meie olime sotsialistid, aga härra Teemant oli anarhist. See on üks asi. Teine on see, et kui härra Teemant räägib ühest Harju panga tegelasest, kes kinni mõistetud ja kes kunagi meie läheduses seisnud, siis mõtleb ta vist härra Linkvist'i. Ma tundsin omalajal üht härrat, kelle nimi oli Linkvist, kes oli nii vaene mees, et sõitis jalgrataga Tallinnast—Tsitrisse, et seal 80 kop. eest tundi anda, ja siis jälle tagasi sõita. Seesama härra kuulus põrandaalusesse sotsialistlikku parteisse, nimelt Tallinna komiteesse, mis oli enamlik tolalajal. See härra mõisteti kinni Harju panga protsessis. Pärast 1906. a., jälgides põrandaalust sotsialistlikku liikumist, ei ole ma seda härrat enam sotsialistide hulgas näinud. (M. Martna, stp: Ta sai mõistlikuks ja läks põllumeeste poole üle. — Naer.)

Mis puutub teistesse asjadesse, siis võiksin veel öelda, et kellelegi on kuskil püksid jalga pandud, aga ma jätan parem ütlemata kus ja kuidas see sündis.

Vaheaeg kl. 14.55 min. — kl. 15.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

J. Soots (põl): Lugupeetud härrad rahvasaadikud! Täna lisaclarve puhul on mitmed rühmadeesindajad sõna võtnud. Minul ei oleks põhjust sõnavõtmiseks, kui mitte sotsialistide poolt ei oleks põllumeeste kallale tungitud. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Teie tungisite ise sotsialistidele kallale.) Sellejuures on katsutud ajalugu valesti valgustada. Sotsialistide esindaja tuli välja ja seletas, et nemad on need õiged Eesti riigi ideekandjad, nemad on selle alustanud, ja teisel pool istuvad kurjategijad ja omakasupüüdjad, mitte aga Eesti riigi ideekandjad. (Vahelhüüe pahemalt poolt.)

Peatun selle juures. Umbes aasta tagasi lugesin üht raamatut „Mälestused Eesti iseseisvuse võitlusepäevilt“ ja seal selgus, et neid iseseisvuse tegelasi on viimasel ajal palju rohkem tekkinud, kui neid oli tegelikult 10 aastat tagasi. Muu seas on seal niisugused mälestused, millistel ei ole midagi ühist Eesti iseseisvusega, need on härra M. Martna omad. Ma pöörasin siis toimetaja poole ja küsisin, mis on öieti ühist sellega, kuidas härra Martna 1914. aastal ilmasõja algpäevil Lenin'i ja Trotski'ga Shveitsis kuskil võõrastemajas juttu ajas. Ma ei saa sellest aru, mis on sellel Eesti iseseisvusega ühist. Vastuseks sain, et see näitab, missuguse tee mõni rühm selajal Eesti rahvusliku küsimuse lahendamiseks valis. (J. Fuks, as: Härra Soots, meie sõdisime kõik, kui üks Eesti rahvas.) See näitab täiesti kindlalt, et selajal see sotsialistlik rühm, kes end nüüd loeb iseseisvuse idee kaitsjaks, oli omalajal kommunistide Lenin'i ja Trotski sõber. Ma tuletan meelde, et selajal, kui enamlik valitsus Eestis võimust sai, ja kui nende poolt Asutava Kogu valimised välja olid kuulutatud ning kui Eesti kodanikke arreteriti, ei puudutatud sotsialiste. Ma tuletan ka meelde, et ka okupatsiooni ajal, kui Eesti tegelasi kinni võeti, ei leidnud kinni võetute nimekirjast ühtki sotsialisti. (A. Jõeäär, stp: Okupatsiooni ajal pole sotsialiste kinni võetud? — Vahelhüüe pahemalt poolt: Mis ta räägib?) Okupatsiooni ajal võeti need, kes kommunistid olid, kinni, samuti ka kodanlasi, aga sotsialiste ei võetud. Samuti võite meelde tuletada, kuidas Eesti maavalitsuse ajal lugu oli. Kes oli selajal maavalitsuse esimees. (J. Fuks, as: Missugune maavalitsus?) Meil on olnud revolutsiooni ajal ainult üks maavalitsus — Eesti maavalitsus. (J. Fuks, as: See oli maapäev.) Kui Maapäev tuli kokku ja kuulutas enese kõrgemaks võimuks Eestis, ja kui ta oli sunnitud laiali minema, astus asemele päästekomitee. Kes olid päästekomitee liikmed? Kas seal oli ükski sotsialist? Ei olnud

ühtki. Kõik olid kodanlike vaadetega. Üks neist on surnud, teine politikast kõrvale jäänud ja kolmas ei istu teie, vaid meie ridades. (K. Ast, stp: Mis see siis peab tõestama?) See peab seda tõestama, et teie selajal ei ole Eesti iseseisvust tegelikult toetanud. Teie ei pooldanud seda sugugi. (K. Ast, stp: Kas teie Eesti keelt selajal oskasite?) Väga hästi. Ma olin selajal I Besti diviisi staabis ja selle arhiivist võite leida tõendusid, et ma Eesti keelt oskasin.

Edasi, kui tuli vabadusevõitlus iseseisvuse eest, keda nägime nende võitlevate vägede eesotsas? — Me nägime nende eesotsas kindral Laidoner'i. Kas ta istub teie ridades? — Ei, ta ei istu seal. (Pahemalt poolt: Härra Laidoner ei olnud selajal ka põllumeeste kogudes.) Igal inimesel on oma arusaamine, ja ta ei muuda seda nagu sotsialistid. (Vahelhüüded pahemalt poolt. — J. Laidoner, põl: Ma ei ole millalgi olnud sotsialist ega revolutsionäär...) Mul tuleb meelde Vene sandarm, kellel ka ei olnud rohkem arusaamist, kui see, et võib olla kas monarhist või anarhist. Aga ega sellepärast inimesed need ei olnud, mis arvati. (Th. Pool, töer: Härra Soots ütleb ka. Kas põllumees või sots.) Ei, ma ei ütle nõnda. Ma tuletasin meelde, et päästekomitees olid ka teise vaatega inimesed. (J. Fuks, as: Kas see päästekomitee päästis Eesti?) Ma arvan, et päästis. Kui päästekomitee ei oleks seda teinud, siis oleks küsitav olnud, kuidas pärast seda teha oleks saadud. (J. Fuks, as: Päästis Eesti sõjavägi, kus politikat ei olnud.) Ega enne sõdida ei saa, kui ei ole ideelist eesmärki, ja see oli Eesti iseseisvus. Meie ei saa öelda ühe inimese peale, et see kõik teinud ja teine midagi. (J. Fuks, as: Sellest on kõik osa võtnud.) Jah, siin on paljudel tööd olnud. Aga kui nüüd sotsialistid tulevad ja seletavad, et nemad on need Eesti riigi loojad ja iseseisvuse idee kandjad, siis on see nendest kõigevähem õigustatud. (J. Vain, stp: Üks loob riigi selleks, et seda koorida, teine selleks, et elada. — Segased vahelhüüded pahemalt poolt.) Selajal olin ma Eesti rahvuslikus väes. (Vahelhüüde pahemalt poolt: See oli selajal, kui päästekomitee oli.) Siis lõin ma Eesti rahvuslikke vägesid. Seda ei saa teie maha salata. Nüüd tulevad need inimesed ja ütlevad... (Vahelhüüde pahemalt poolt: Kes tulevad ja ütlevad?) sotsialistid tulevad ja ütlevad põllumeestele, et teie seas istuvad kurjategijad, Päts'id ja Laidoner'id. Häbi teil olgu sellepärast! (Vahelhüüded pahemalt poolt: Teil peaks häbi olema.) Muidugi, Teil peab selle eest häbi olema.

Lugege kohtu protokollidest, sealt näete, kes Harju panga asjus süüdi on. Seal leiata oma sõbra Linkvist'i nime. Nüüd salgate Linkvist'i maha, nüüd ei ole ta teie mees. Aga omal ajal, kui ta teile raha andis, siis kõlbas küll teile. (Vahelhüüde pahemalt poolt: Ega meie põllumehed ei ole.)

Minu arusaamise järgi kui tahetakse riiki juhtida ja valitseda, siis igal inimesel peavad oma mõtted ja arusaamine olema, peab nimelt järjekindel olema. Teie salgate oma arusaamised maha. Meie aga käesoleval juhul valisime niisuguse seisukoha, ja meie ei salga oma arusaamisi maha, Teie olete aga teisiti teinud. Teie olite omal ajal, kui usuõpetuse kooli õppekavasse võtmise oli, sellel seisukohal, et seda ei tohi kooli viia. Aga nüüd tulete ütlete härra Vainu suu läbi, et meie ei ole kunagi kirikut taga kiusanud. (Segased vahelhüüded.)

Mis puutub sõjaseaduse kestusse, siis tahaksin härra Rei'le tähendada, et mõtlesin, et tema tõesti veendunud on selle tarviduses. Tuleb ette, et inime varem on ekslik oma poliitilistes arusaamistes, nagu omal ajal Hellat. Tema muidugi ei kuulu praegu enam teie ridadesse ja ta annab oma hääle nüüd mõnele teisele rühmale. (J. Vain, stp: Kõik, mis meie välja praagime, need kõlbavad teile, eriti majanduslikul alal.) Majanduslikul alal ei saa teie meile midagi öelda. Meie hulgast ei ole näiteks kohtu poolt kedagi kinni mõistetud. Teie ridades istus aga Semjonov, keda just majandusliku asja pärast karistati. Aga sellepärast ei tee ma tervele rühmale etteheiteid, ma ei ütle, et teil kõik liiakasuvõtjad on. (Vahelhüüde pahemalt poolt.) Jah, vaadake, kui teie laulsite „Jumal, keisrit kaitse sa“, siis tegime ka meie seda. (J. Sepp, mo: Voiman laulab vist praegugi.) Praeguse Riigivanema arusaamisest olime meie paremal arvamisel. Arvasime, et tema oma veendumuse järgi on alla kirjutanud sõjaseaduse kaotamisele, aga nüüd tuli välja, et ta laskis enesele teistel survet avaldada. Mäletan, kui „seitsme ministeeriumi seaduse“ komisjonis vaidluse all oli küsimus, kas Riigivanemale järeivetot anda või mitte, siis ütlesin mina, et seda ei ole tarvis. Aga härra Rei, kes selajal oli selle komisjoni liige, ütles, et seda on tarvis. Nüüd tuleb välja, et ka eelveto on üleaarne, kui meil on niisugune Riigivanem, kes seda ei tarvita, kes vastu oma arusaamist teiste survele Riigikogule ettepanekuid teeb. Ma ütlen, kui meie Riigivanem sarnane peab olema, siis tõmmake ka eelveto maha, sest siis on ta üleaarne. Edasi puudutaksin ma Hoolekande seadust. (J. Voiman, stp: Missuguse valitsuse ajal esitati Hoole-

kande seadus, mida Teie alati tõrvate? Olge head, kas see oli Konstantin Päts'i ajal?) Ei, see oli vististi sellel vaheajal, kus sotsialistid toetasid Akel'i valitsust. Ei, nüüd tuleb mul meelde, et see ei olnud ei Pätsi ega Akel'i valitsuse ajal, vaid hoopis Kuke valitsuse ajal... (L. Johanson, stp: Au temale!) tuli Hoolekande seadus Riigikogusse. Mina arvan, kui teie tahate valitseda, siis peate järjekindlad olema. Tehke seda, mida õigeks peate, ärge laske ennast vägistada ega enda peale survet avaldada. Aga ärge tehke ka etteheiteid neile, kes seda pole ära teeninud.

M. Martna (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Soots tõmbas ka kirjanduslikud mõtteavaldused, päevaraamatu lehed j.n.e. eelarve arutamisse. Niikaugelt, kui ta minu kirjutusi puudutas, ütlen nende kohta järgmist. Mina ei ole mainitud raamatu väljaandja. Kõneledes väljaandjaga sellest, mis ma käsikirjana anda võiksin ja andma peaksin, kõnelesin ka 1914. a. ülestähendustest, ja raamatu väljaandja arvas, et need võiksid väga huvitavad olla. (Vahelhüüe paremalt poolt: Mis raamat see oli? Küsige oma naaber kindral Soots'ilt. Et nüüd härra kindral kuidagiviisi minu kokkupuutumisi Lenin'i ja Trotski'ga ja teiste Vene revolutsionääridega ning vabaduse eest võitlejatega Eesti iseseisvuse eest võitlemisega ühendusse sidus, siis oleks mul niipalju öelda, et Eesti iseseisvuse saavutamise on kõige tihedamas ühenduses Vene revolutsiooni võitudega. Vene revolutsiooni võit ei tähenda muud midagi, kui tsarismi kukutamist, ja tsarismi kukutamise ideega ning tsarismi võimu kukutajatega oli mul ühendust juba palju varemalt, kui ma Zürichis elasin. Mul oli nendega ühendus juba Tartus elades. See ei puutu siia. Härra Soots puudutas aegu, mis mina olen oma mälestustes kirjutanud. Vast aitab sellest, mis ma ütlesin. Minu arusaamise järgi need päevaraamatu märkused revolutsiooni ja selle võitudega, ergo Eesti iseseisvusega on tihedas ühenduses. (J. Soots, põl: Lenin ega Trotski ei kukutanud tsaarivalitsust.) Minu arusaamise järgi ometi härra Soots seda ei kukutanud. (Vahelhüüded paremalt poolt: Kui juba kukutatud oli, tuli Lenin välja.) Ta oli nii vägev, et ta juba enne oma sinna jõudmist kukutas. Lugu ei seisa selles.

Mis põhimõtetesse puutub, mille ärasalgamist härra Teemant vapralt meelde tuletas, siis tahaksin mina, et mitte kaugemale minna, meelde tuletada seda, mis ka juba me varemalt oleme teinud. Mulle näib, et härra Teemandi põhimõtted noorematest aastatest,

näiteks 1905. aastast, kus ta vapper talupoegade advokaat oli, millega üldise lugupidamise võitis, nende viimaste sammude ja püüetega hästi kokkukõlas ei näi olema. Sest härra Teemant võitles tolkorral talupoegade huvide eest, kuna ta nüüd mõisnikkude huvide eest advokaadina välja astub. (M. Martinson, põl: Mis Teie luuletate?) See ei ole minu luule. (H. Rebane, põl: Mis Teie suurendate!) Ma räägin praegu üsna originaalist. (H. Rebane, põl: Üks väike asi.)

Nende põhimõttega ei ole see asi iga-tahes kokkukõlas. Ma ei tea, ma ei oleks seda Teemandi talupoja või küla radikalismi nimetanud oma parteisõbra Ast'i hindamise või terminoloogia järgi anarhismiks, kuid võib-olla teatud määral küll, mitte aga ajaloo mõttes, vaid see on Eesti terminoloogia järgi mõttekorralagedus, mõtte korralageduseks võiks seda nimetada. (K. Kornel, rhv: Aga mis sellel peaks ühendust olema lisa-eelarvega?) Ma praegu nimetan Linkvist'i nime. Teie ei kuule seda esimest korda. Miks ma Linkvist'i nime nimetan — selleks, et öelda, et ma mõtlen seletada, et Linkvist 1905. aastal sotsialistide hulka kuulus. (M. Martinson, põl: Härra Kärner olevat Saaremaal Teid ära salanud, nimetades kogumeheks.) Kuulge, see on kõigepealt, kui see kellegi asi on, minu parteisõber Kärneri asi. Ja kui see veel kellegi asi on, siis minu parteisõber Kärneri ja minu asi. Ma arvan, et Teie peaksite selle üle rõõmu tundma, kui sotsialistide ridades lahkumineku nii tekivad. (Hulgalsed vahelhüüded paremalt poolt.) Tehke Jumala nimel, mis teie teete... (Vahelhüüded.) Vähemalt mulle ei tule meelde salata, et härra Linkvist ükskord sotsialist on olnud. Aga sotsialiste on väga palju. Meil Eestis võib üht osa ka oktoobri sotsialistideks nimetada, koguni neidki, kes väga käremeelsed olid. Meie ridades on inimesi olnud, kes on kurjastanud: värisege, Tallinna müürid, kui ma tulen! Minu härrad, need härrad õpetavad teid nüüd püssi laskma, nad on mõistlikumaks saanud. Nii on nüüd ka härra Linkvist Teie ridades. (Näitab põllumeeste kogude poole. — Hulgalsed vahelhüüded põllumeeste kogude rühmast.) Võibolla ma eksisin, kui ma ütlesin, et ta põllumeeste ridades on, ma hakkasin siis siit peale, (Kõneleja näitab keskrühmade poole.) sest kuskil kodanlikkudes ridades ta on, meie ridades teda ei ole, siis peab ta kuskil väljaspool olema. (A. Laur, as: Siia sarnaseid mehi ei võeta. — Hulgalsed vahelhüüded. — Mära.)

See, minu härrad, oli õieti kõik, mis ma öelda tahtsin peajasjalikult härra Soots'ile tema rahustamiseks selles suunas, mis nende kirjutustega ja Eesti iseseisvusega ühenduses. (J. Teemant, põl: Härra Martna, kas Teie kaubandusteaduslikust asjast praegu räägite, kuidas kaubelda!) Ma ei saa hästi aru, aga ma aiman, mis Teie mõtlete, Teie mõtlete muidugi sahariini peale. (Naer). Näete, ma avitasin Teid otsa peale. Aga Teie olete vist sellega rikkaks saanud. Teie nimetate mind rikkaks meheks, võibolla, et Teie kokaiiniga saite selle, kui sahariini kaudu ei saanud. (Hulgalised vahelhüüded paremalt poolt.)

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on pealkiri vastu võetud.

Riigikogu, Riigivanema ja riigikantelei, rahaministeeriumi, kaubandustööstusministeeriumi, haridusministeeriumi, kohtuministeeriumi, sise-ministeeriumi, sõjaministeeriumi, põlutööministeeriumi, teedeministeeriumi ja välisministeeriumi korralised kulud võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

(Töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud.)

K. Tonkman (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui ma lisaelarve pealkirja puhul sõna võtsin, siis tähendas muu seas rkl. Ast, et mis olevat sellel tööliste palgalisa seadusel tegemist lisaelarvega, sest see ei seisvat lisaelarves. Vaadake, sellel seadusel on niipalju tegemist lisaelarvega, et nüüd teavad põllumeeste kogud täiel määral, et valitsus III lugemisel enam parandusi teha ei saa, sest II lugemisel ei ole ta seda teinud, et vastavat summat võtta eelarvesse tööliste lisapalga väljamaksmiseks. Sellepärast leian, et ma täiesti õigel kohal sõna võtsin ja sellele tähelepanu juhtisin.

Edasi lasi härra Ast väga alatu sõimu lahti põllumeeste rühma ja üksikuid tegelasi riivates, ja sellepärast arvan, et töö-hoolekandeministeeriumi juures on eriliselt tähtis vaadata seda küsimust, kas tulevikus ei tule riigikassal summasid korraldada, et sarnaste raske mõistusega inimestega võitlusi pidada, kui võrt nad...

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Tonkman, ma leian, et Teie väljenduseviisi Riigikogu liikmete kohta on ebasünnis. Teen Teile märkuse.

K. Tonkman (põl): Nii näeme, et seda ka tarvis puudutada on. Härra Ast tähendas,

et põllumeeste kogude rühma tegelased olevat „potipõllumehed“, ei armastavat tööd teha j.n.e. Kuid mina juhiksin tähelepanu sellele, et kuipalju sotsialistide ridades härrassotse on, kes otsekohe ennast tööga toidavad. (J. Voiman, stp: Millega nad siis end toidavad?) Teie toidate praegu end demagoogiast, sellest odavast demagoogiast. Kui teie seda ei tee, siis teie siin ei saa enam olla. Aga meie põllumeeste pojad ei saa kuidagi viisi sellega hakkama, et nad töötä läbi saavad, nad teevad tööd ja igapäev rasket tööd.

Edasi tähendas härra Ast oma kõnes, et kes niimoodi kõneleb, see olevat hampelman. Mina olen näinud hampelmane ja eriti maal. Ja need hampelmanid osutuvad niisugusteks inimesteks, kes istuvad linnas, osalt Riigikogus, näivad härrassotsidena, käivad riides nagu peened härrad, kraed kaelas, aga kui lähevad maale kõnelema, siis panevad närused palitud selga ja saavad jalga ja teevad seal odavat demagoogiat. Kui ühe niisuguse härra käest küsiti Läänemaal Jõgisoo valla-majas, — see härra kuulub ka sotsialistide ridadesse — et miks ta niisuguses näruses palitus tuli kõnet pidama, siis see härra vastas, et kui mina inimeste hulka lähen, siis panen teise palitu selga. Kuid pidi selle lause eest sageda saama. Need on hampelmanid, kes niimoodi toimivad.

Edasi härra Ast käis Võrumaal ringi ja oli õige kehvalt riietatud, ning nägi tõesti siis töölise moodi välja, aga siin on ta peenike härra.

Nii näeme meie, et võime hampelmane mujalt otsida, aga mitte põllumeeste kogude ridadest. Tulge ja tehke õiget ja ausat politikat, aga ärge meie tegelasi niimoodi sõimake.

Juhataja **R. Penno**: Härra Tonkman, ma ei saa aru, kuidas see selle eelarve-osa kohta käib?

K. Tonkman (põl): Ma vastan neile väidetele, mis rkl. Ast ette tõi.

Juhataja **R. Penno**: Ma ei saa aru, kuidas see eelarvega kokkukõlas on.

K. Tonkman (põl): Ma juhtisin tähelepanu sellele, et meil tuleb võibolla tulevikus summasid selleks määrata, et neile härradele, kes maal ringi käivad kõnesid pidamas, riided selga osta. Kui meile ette heidetakse, et oleme oma kõnedest kõrvale kaldunud, siis on just teie poolt kõrvale mindud. Kui härra juhataja mulle märkuse tegi asjast kõrvale kaldumise pärast, siis just härra Ast läks

asjast kõrvale. Kui ma kõrvale kaldusin, siis andis selleks põhjust summa, mis töö-hoolekandeministeeriumi alal pidi välja antama.

Kui eelarvest, kui niisugusest kõneleda, siis juhiksin teie tähelepanu sellele, et töö-hoolekandeminister ise toimib oma seniste põhimõtete vastu sellepärast, et ei ole lisaeelarvesse võetud seda summat, mida ta ise nii väga pooldab, nimelt töölistele jõulukiingi andmise summat. (Vahelhüüe pahemalt poolt: See summa ei puutu töö-hoolekandeministeeriumi.) Need summad käivad ka töö-hoolekandeministeeriumist läbi sellepärast, et töö-hoolekandeministeeriumil on oma töölised ja riigiteenijad, kes töö-hoolekandeministeeriumi koosseisudes ette nähtud ja kes riigikassast palka saavad. Härra Johanson on eriti rõhutanud seda toetusesummade määramise vajadust. Kas härra Johanson ei oleks nii lahke ja seletaks, miks ta neid seisukohti, mis ta seni pooldanud, enam praegu ei poolda.

K. Ast (stp): Töö-hoolekandeministeeriumi lisaelarve puhul tahtsin ma kõigepealt oma headmeelt ja rõõmu avaldada, sest sinna on võetud kaks miljonit senti vaimuhaigete eest hoolitsemiseks! Komisjonis ei olnud minul selle summa ülesvõtmise tarvidus veel selge. Vahepeal on minule aga selgeks saanud selle summa tarvidus, ja ma ei võta sõna, et vaielda selle summa vastu, vaid et avaldada oma headmeelt.

Mis puutub sellesse komisjoni, millest kõneles härra Tonkman, siis ei ole minul midagi selle vastu, kui härra Tonkman võtab eelarvesse summad, et moodustada komisjon minu tervisliku seisukorra jaoks.

Mis puutub härra Tonkman'isse, siis arvan mina, et tema jaoks ei ole tarvis moodustada sarnast komisjoni, sest tema tänase ülespidamise ja kõne kohta on Riigikogu liikmed oma otsuse juba teinud.

Juhataja **R. Penno**: Niiviisi ei saa kõneleda, see ei puuduta eelarvet.

K. Ast (stp): Ma pean oma kahetsust avaldama, et olin sunnitud lugupeetud juhatajalt märkuse saama. Siin on aga väikese ekvivalendiga tegemist, ja kui see ekvivalent osutus algraskusest natuke kaalukamaks, mis siis parata — sellest võite minu vaimliku seisukorra üle järeldusi teha.

Edasi on minul suhr kiusatus ettepanekut teha, et lisaelarvesse võetaks veel üks summa, ja selle oleks võinud üles võtta kõige paremini eelarve hoolekande osasse. Ma teen ka sellekohase ettepaneku (Vahelhüüe pare-

malt poolt: Ei saa, III lugemine on.) Kui kahju! (Vahelhüüe paremalt poolt: Tundemärgid olemas!) Ma kuulsin härra Tonkman'i kommunistlikust fraseoloogiast ja muudest asjadest, kuidas seal — põllumeestekogudes — filiaali asutamine käsil on, et endale värsket verd valada kommunistlike hääletajate arvel. Minu ettepanek oleks seisnud selles, asutada erifondike selle filiaali finantseerimiseks, sest ma arvan, et nad ise ei saa finantseerimisega hakkama. (E. Joonas, stp: Kas kraanid on nende jaoks kinni!)

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on töö-hoolekandeministeeriumi korralised kulud vastu võetud.

Erakorralised kulud, korralised tulud, erakorralised tulud ja II osa võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpuhääletamisel vastu võetud redaktsiooni komisjoni andmata.

9. Sooviavaldu- Rahaasjanduse ko-
sed riigi 1928./ misjoni sooviavaldu-
1929. a. kulude sed 1—3 võetakse näh-
ja tulude lisa- tava enamusega muut-
elarve nr. 1. mata vastu.
juurde. 1, Riigikogu avaldab

soovi, et Vabariigi Valitsus riigi metsalankide müümisel silmas peaks kohalikkude elanikkude huvisid ja metsamaterjalide saamise tingimused neile hõlpsamaks teeks.

2. Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus korraldaks rutulise abiandmise neile ikalduse all kannatanud põllupidajatele, kes ikalduse laenu saajate nimekirjast välja jäänud.

3. Riigikogu avaldab soovi, et Vabariigi Valitsus kiirelt astuks samme korralduse loomiseks seemnevilja muretsemise suhtes ikalduse all kannatanud põllupidajatele ja nõutaks selleks tarviliku krediidi.

A. Kärneri sooviavaldu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

Riigikogu avaldab soovi, et a/s. „Eesti Marmorile“ käesolevas lisaelarves määratud toetus välja antaks ainult tingimusel, et kindlustatud saaks Jaagurahu sadama silla üldiselt tarvitamise õigus riigiga sõlmitavas sellekohases lepingus.

**10. K. Ast'i ja
J. Soots'i sõna-
võtmised isik-
likus asjas.**

K. Ast (stp) (isikl. asj.): Rkl. kindral Soots ütles oma kõnes asju, mis haavavaks osutusid. Mina ei armasta isiklikkudes asjades reageerida, aga kui nad puht isiklikud ei ole, kui neil ka ühiskondlikku tagaseina on, siis väärivad need seda, et neile reageeritakse. Lugu¹ seisab nimelt selles, et kindral Soots ütles: sotsialistid on olnud Eesti riigi loomise päevadel kommunistidega ühes leeris, nemad ei ole Eesti riiklust tunnustanud j.n.e. Loen seda endale haavavaks ja seletan sellepärast, et mina ühe sotsialistina olen isiklikult seisnud Eesti loomise tööle palju lähemal kui kindral Soots, ja endaga ühes olen näinud ka mitut minu parteisõpra. 1917. aastal, kui astus kokku kõige esimene algatus Eesti riikliku korra loomiseks Tartus, siis võtsin sealt isiklikult osa ja seisin seal omariikluse seisukohal, mida kõik tolajal veel ei teinud. 1917. aastal võtsin Kiievis osa vähemusrahvuste kongressist, kes nõudsid Venemaa pinnal föderatsiooni asutamist. Olin tegev ka Eesti sõdurite organiseerimise alal 1917. aastal Petrogradis, olen ühes härra Seljamaaga esimesena kirjutanud ajakirjanduses, kui see pärast revolutsiooni ilmuma sai hakata, Eesti autonoomia tarvidusest ja Vene föderatsioonist, sellejuures küsimuse algatajana, et ei oleks küllaldane ainult föderatsioon Vene alla kuuluvatele rahvastele. Ühe sõnaga ma ei taha hakata oma isiklike teeneid üles lugema, aga ma olen näinud Maapäeval tegevatena osa võtnas ka muid sotsialiste peale enese. Palju neist on Eesti Ajutises Valitsuses, Maapäeval ja igal pool kaasa rühkinud. Aga mind imestab kõige rohkem see asjaolu, et selle etteheite tegi kindral Soots, härra, kelle pildi ma leidsin kindral Lukomski mälestuste raamatus. Sellel härral on nimetuseks Jaan Soots ja Lukomski raamatus iseloomustatakse kindral Soots'i kui „predannõi monarhisti“. Ma mõtlen, et sellel monarhistil 1917. aastal muud soovi ei olnud, kui ühine, jagamatu Venemaa.

J. Soots (põl) (isikl. asj.): 1917. a. olin mina... (J. Vain, stp: Olite monarhist!) ... Vene sõjavägede ülemjuhataja staabis. Sõjavägede ülemjuhataja staap selajal võttis

vastu resolutsiooni, et tagasiminekut endise tsaristliku korra juurde ei või olla, ja et monarhism on igavesti langenud. Selajal tulid sekeldused selleaegse sõjaministri Kerenski ja selleaegse ülemjuhataja kindral Kornilov'i vahel, ja kõik ülemjuhataja staabis olevad ohvitserid vangistati. Sest ajast on ka pilt tehtud kõigist neist ohvitseridest, kes vangistati ülemjuhataja staabis Kerenski poolt. Aga nad ei olnud vangistatud sellepärast, et nad mingisuguse monarhistliku organisatsiooni oleksid loonud, vaid see vangistamine oli kokkupõrke tagajärjel, mis oli kindral Kornilov'i ja Kerenski vahel. (Vahelhüüe pahe-malt poolt.) Mina olen kindral Lukomski mälestusi lugenud, olen sealt ka oma nime leidnud, aga pole leidnud ütelust, et mina olevat monarhist. Igatahes see ei vasta tõele. Peale selle oli mul selge, et Venemaa variseb kokku. Ja kui välja kuulutati rahvaste enesemääramise õigus, tulin Eestisse, et vaadata, kuidas siin lood on. Mina ei kuulund selajal mingisugusesse poliitilisse rühmitusse, mina olin Eesti rahvuslane ja kodanikkude vaadetega sõjaväelane. Kui mina Eesti sõjaväe organi-seerimisele asusin ütlesin, et mina pole poliiti-kamees, kuid üks on kindel, et Eestil sõjaväe on tarvis luua, milleks oma oskust pakkusin. Kõike seda arvesse võttes arvan, see härra K. Ast'i teadaanne, kus tõde ja vale segi, ei taba mind sugugi, küll aga iseloomustab, mis-suguste võtetega Teie võitlete.

**11. Maaseaduse
täiendamise ja
muutmise sea-
dus nr. 3 —
III lugemisel.
(Tekst vaata pr.
nr. 196 (28),
veerg
1115—1116.)**

Maakomisjoni aru-
andja **A. Schulbach:**
Redaktsiooni komisjoni liikmete poolt on käesolev seaduseelnõu juba läbi vaadatud, sellepärast kannan selle ette parandatud kujul. Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu paragrahvide viisi ja lõpuhääletamisel redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **R. Penno:** Päevakord on läbi.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 16.08 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund.**

Abiesimees **R. Penno.**

Abisekretär **O. Liigand.**

Abisekretär **J. Piiskar.**